

bilimname 52, 2024/2, 599-654

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 31.05.2024, Kabul Tarihi: 10.09.2024, Yayın Tarihi: 31.10.2024

doi: 10.28949/bilimname.1493564

MANZUM BİR PEYGAMBERLER TARİHİ: ŞEVKET GAVSÎ'NİN TÂRÎH-İ ENBİYÂ'SI

 Ramazan ÇELİK^a

Öz

Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelen peygamberlerin hayatını, tebliğ faaliyetlerini, kavimlerinin yaşadığı bazı önemli hadiseleri anlatan eserlere genel olarak *kısas-ı enbiya* ya da *peygamberler tarihi* adı verilir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de üçü ihtilafli olmak üzere yirmi sekiz peygamber ismi zikredilir. Bu peygamberlere ait kıssalar anlatılır. Kimi peygamberlerin kıssaları tafsilatlı anlatılırken bazılarının hayatları özetle nakledilmiştir. Kıssaları *Kur'ân*'da zikredilen peygamberlerle ilgili bazı hadiseler *Tevrat* ve *İncil*'de de geçmektedir. Kitab-ı mukaddesten alınan rivayetlerin *Kur'ân*'daki kıssalarla birleştirilerek belli bir sistem dâhilinde tefsir, tarih ve bazı hadis kaynaklarında yer almasıyla *kısas-ı enbiya* metinleri vücuda gelmiş ve İslam kültüründe bu türün ilk müstakil örnekleri hicri II. asırdan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Bu alandaki en meşhur Arapça eserler *Kisâ'at* (ö. 189/805) ve *Sa'lebî'ye* (ö. 427/1035) ait kısas-ı enbiyalardır. Sonradan yazılan peygamberler tarihine ait kitaplar bu iki eserin tercümesi ya da özeti mahiyetindedir. Bu türde bilinen ilk Türkçe eseri *Kısasü'l-enbiyâ* adıyla Rabgûzî Nâsıruddîn (ö. 710/1310'dan sonra) yazmıştır. Rabgûzî'den sonra manzum/mensur, müellifi bilinen/bilinmeyen daha pek çok Türkçe kısas-ı enbiya yazılmıştır. Edebiyatımızda kısas-ı enbiya türünde yazılan eserlerden biri de Şevket Gavsî'nin *Manzum Târîh-i Enbiyâ'sı*dır. Eser 1896 yılında Osmanlı Türkçesiyle yayımlanmıştır. Şimdilik ilk bölümüne ulaşılabilen eserde Hazret-i Âdem'den Hazret-i Hud'a kadar olan peygamberler hakkında bilgi verilmiştir. Besmele konulu bir manzume ile başlayan 301 beyitlik eser, mesnevi nazım şekliyle ve aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Klasik edebiyat geleneğine bağlı olarak tevhid, naat, çehar-yar ve methiye bölümleriyle devam eden 46 sayfalık eserde 13 şiir başlığına yer verilmiştir. Çalışmada Şevket Gavsî'nin *Manzum Târîh-i Enbiyâ'sı* şekil ve muhteva özellikleriyle incelenecek ve çalışmanın sonunda manzumenin çeviri yazılı metni verilecektir.

Anahtar kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Kısas-ı Enbiya, Şevket Gavsî, Manzume, Mesnevi.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, ramazancelik129@gmail.com

A HISTORY OF THE PROPHETS IN VERSE: ŞEVKET GAVSÎ'S HISTORY OF THE PROPHETS

Abstract

The works that describe the lives of the prophets from Adam to Prophet Muhammad (peace be upon him), their missionary activities, and some important events experienced by their people are generally called the history of the prophets. Twenty-eight prophets are mentioned in the *Qur'an*, three of whom are controversial. The stories of these prophets are narrated. The stories of some prophets are told in detail, while the lives of others are summarized. Some of the events related to the prophets whose stories are mentioned in the *Qur'an* are also mentioned in the *Torah* and the *Bible*. By combining the narrations taken from the *Qur'an* with the stories in the *Qur'an* and including them in tafsir, history and some hadith books within a certain system, the texts of the *Qisas al-anbiya* came into existence and the first independent examples of this genre in Islamic culture began to be written from the second century of Hijri. The most famous Arabic works in this field are the Qisâ'î (d. 189/805) and Sa'lâbî's (d. 427/1035) qisas al-anbiya. Later books on the history of the prophets are translations or summaries of these two works.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: Turkish Islamic Literature, Kısas-i Enbiya, Şevket Gavsî, Poem, Masnavi.

Giriş

Kâinatın yaratılışından başlayarak peygamberlerin hayatını, tebliğ faaliyetlerini, küfürle mücadelelerini anlatan eserlere *kısâs-ı enbiyâ*, *tevârih-i enbiyâ*, *ahbâr-ı enbiyâ* ya da *peygamberler tarihi* adı verilir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de peygamberler ve kavimleri hakkındaki hadiselerle ilgili *kıssa* ya da *kısas* kelimeleri zikredilmez fakat aynı anlama gelebilecek şekilde bir surenin ismi de olan *kasas* tabiri kullanılır (Âl-i İmrân, 3/62; Yûsuf, 12/3; el-Kasas, 28/25). İnsanlık tarihi ile yakın bir ilişkisi olan kıssalar, *Kur'ân*'ın yaklaşık dörtte birini oluşturur.¹

Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi beş peygamber ismi geçer. Peygamberliği ihtilafı olan Hz. Lokman, Hz. Üzeyr ve Hz. Zülkarneyn ile bu sayı yirmi sekize

¹ Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi* 9, sy 1 (2014): 94.

çıkarılabilir. Bununla beraber isimleri ve kıssalarına yer verilmeyen daha pek çok peygamber olduğu bildirilmektedir.² Bir hadis-i şerifte beyan edildiğine göre yüz yirmi dört bin peygamber gelmiştir.³ Kimi peygamberlerin kıssaları tafsilatlı bir şekilde anlatılırken bazı peygamberlerin hayatları kısaca nakledilmiştir. Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın hayat hikâyeleri ve tebliğ faaliyetleri ayrıntılı anlatılır.⁴ Kıssaları geniş malumat ihtiva ettiği için adlarını peygamber isimlerinden alan sureler de vardır (Yûsuf 12/1-111; İbrâhîm 14/1-52; Muhammed 47/1-38; Nûh 71/28). *Kur'ân-ı Kerîm*'de zikredilen bazı peygamberlerin, hadiselerin ve kişilerin büyük bir bölümü *Tevrat* ve *İncil*'de de anlatılmaktadır. Bundan dolayı peygamberler tarihi yazımında *İsrailiyat* denilen Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından da istifade edilmiştir.⁵ *Kur'ân* bir tarih kitabı olmadığı için hadiseler genellikle ibret için zikredilmektedir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in tarihî hadiselerden bahsetmesi, onun asıl gayesi olan dinî maksadı gerçekleştirecek ölçü ve miktardadır. *Kur'ân* bu hadiseler vasıtasıyla Allah'ın birliğini, yüce kudretini, benzersiz isim ve sıfatlarını insanların anlamasını istemektedir.⁶ Bütün peygamberler İslam dininin esaslarını tebliğ etmişlerdir.⁷

“*Kur'ân*'daki kıssalarda kronolojik bir sıralama, hiyerarşi, zaman ve mekân vurgusu gibi tarihî teferruat bulunmamakta hatta bazen tarihî unsurlar bütünüyle hafzedilerek ‘tebliğ, hidâyet ve ibret’ gayeleri çerçevesinde doğrudan kıssadan alınacak hisseye vurgu yapılmaktadır.”⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de özetle zikredilen bir kısım bilgiler ehl-i kitaba ait

² “Daha önce kıssalarını sana anlattığımız peygamberler gönderdik. Anlatmadığımız (nice) peygamberler de gönderdik.” (en-Nisâ 4/164).

“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var.” (el-Mü'min 40/78). Çalışmada zikri geçen ayet mealleri şu kaynaktan alınmıştır: Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, çev., *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, 12. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011).

³ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 5/265-266; İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/77; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 15. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 9; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5.

⁴ M. Süreyya Şahin, “Kısas-ı Enbiyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 494.

⁵ Bu konuda ayrıntı için bk. Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, (Ankara: DİB Yayınları, 1979).

⁶ İdris Şengül, “Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri”, *Diyanet İlmî Dergi* 32, sy 4 (1996): 65.

⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 22.

⁸ Hindî Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli metin-Tıpkıbasım)*, ed. Ahmet Karataş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 27.

metinlerden istifade edilerek genişletilmiş ve sahabe zamanından itibaren İslami literatüre girmiştir. Kitab-ı mukaddesten alınan rivayetlerin *Kur'ân*'daki kıssalarla birleştirilerek belli bir sistem içerisinde tefsir, tarih ve bazı hadis kitaplarında yer almasıyla *kısas-ı enbiya* metinleri vücuda gelmiş ve İslam kültüründe bu türün ilk müstakil örnekleri kaleme alınmıştır.⁹ Kısas-ı enbiya kitapları arasında sadece bir ya da birkaç peygamberin hayatını anlatan eserler de vardır. Özellikle Hz. Yusuf ve Hz. Süleyman hakkında yazılan bu tür kitapların edebî yönü güçlüdür.¹⁰ Hz. Süleyman'ı anlatan Süleyman-nâmeler¹¹ ve Hz. İbrahim'in hayatını anlatan Halil-nâmeler¹² meşhurdur. Hakkında müstakil bir mesnevi yazılmamakla birlikte edebiyatımızda kıssalarına en çok atıfta bulunulan peygamberlerden biri de Hz. İsa'dır.¹³

Kur'ân'da anlatılan kıssaların genel anlamda üçe ayrıldığı söylenebilir: Bunlar peygamberlerin kendi kavimlerini irşad etmeleri ve bununla ilgili mucize göstermeleri, peygamberliği kesin olmayan şahıslar ve bazı toplumlarla ilgili hadiseler, bir de Hz. Peygamber (sav) dönemindeki olayların anlatımıdır.¹⁴ Peygamberler tarihinde bu hadiselerin geneline yer verilir. Kısas-ı enbiyalarda mucizeler önemli bir yer tutar. Mucizeler Allah tarafından peygamberlere verilen olağanüstü hâllerdir. Allah lutfetmedikçe peygamberler mucize gösteremez.¹⁵ Kısas-ı enbiyalarda zikri geçen hadiselerin bir kısmı tefsir, hadis şerhleri ve İslam tarihiyle ilgili eserlerde de görülmektedir. *Kur'ân* ve hadislerde zikri geçen peygamberlerle ilgili bilgiler doğrudan ayet ve hadislere dayanmakta, diğer bilgiler ise genellikle İsrailiyat'tan alınmaktadır. Bu bilgilerin dinler tarihi bakımından tenkidi yapılmak şartıyla bu eserlerin yazıldıkları dönemden itibaren insanların dinî menkabe, destan ve hikâye ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir.¹⁶

⁹ Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", 494-95; Hindî Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitleli metin-Tıpkıbasım)*, 29.

¹⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 5. Baskı (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999), 242.

¹¹ Hüseyin Akkaya, "Şemseddin Sivasî'nin Süleymâniyyesi" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988); Kadir Alper, "Türk Edebiyatında Süleymân-Nâmeler", *Turkish Studies* 9, sy 7 (2014): 147-163.

¹² Ayhan Güldaş, "Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâme'si" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985).

¹³ Seydi Kiraz, "Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi Hz. İsa", *EKEV Akademi Dergisi* 18, sy 60 (2014): 261-280.

¹⁴ Remzi Kaya, "Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy 2 (2002): 34-35.

¹⁵ Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 3.

¹⁶ Günay Tümer, "Bir Türkçe Kasas-ı Enbiyâ", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII (1978): 398.

Arap edebiyatında kısas-ı enbiya türünde ilk eser veren müellif Vehb b. Münebbih'tir (ö. 110/728). İsrailiyata ait rivayetlerin ilk olarak onun vasıtasıyla İslam kültürüne girdiği bilinmektedir.¹⁷ Bu alandaki en meşhur ve ilk müstakil eserler ise Kisâî'nin (ö. 189/805) *Kitâbu Bed'i'd-dünyâ ve kısasi'l-enbiyâ'sı* ve Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) *Kitâbu Arâisü'l-mecâlis fî kısasi'l-enbiyâ'sı*dır.¹⁸ Sonradan yazılan peygamberler tarihine ait eserler, bu iki eserin tercümesi ya da özeti mahiyetindedir. Bunların dışında Ebû Rifâa Ammârre el-Fârisî'nin *Bed'ü'l-halk ve Kasasü'l-enbiyâ'sı*, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kinânî et-Tarafî'nin *Kısas-ı Enbiyâ'sı*, İbn Kesîr'in *Kasasü'l-enbiyâ'sı* ve Abdülvehhâb en-Neccâr'ın *Kasasü'l-enbiyâ'sı* bu türde yazılan eserlerden bazılarıdır. Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî ve İbrâhim b. Halef en-Nîsâbü'rî ise Farsça kısas-ı enbiya yazan müelliflerdir.¹⁹

Türkçe manzum ve mensur kısas-ı enbiyalar da yazılmıştır. Kaynağını doğrudan *Kur'ân-ı Kerîm*'den alan, hadis-i şerifler, kitab-ı mukaddes ve sözlü kültür unsurlarıyla beslenen kısas-ı enbiya türü Türk İslam edebiyatının beslendiği en mühim kaynaklardan biri olmuştur.²⁰ Türk edebiyatında kısas-ı enbiya önemli bir tür olarak görülmüş ve anlatılan kıssalar vasıtasıyla toplumun İslam'ı öğrenmesi ve ahlaki bakımdan eğitilmesi hedeflenmiştir.²¹ Bu türde bilinen ilk Türkçe eseri *Kısasü'l-enbiyâ* adıyla Rabgûzî Nâsirüddîn (ö. 710/1310'dan sonra) yazmıştır. Harezmi Türkçesiyle mensur olarak yazılan eser *Kısas-ı Rabgûzî* adıyla meşhur olmuştur.²² Çağatay sahasında yazılan bir diğer önemli eser Ali Şir Nevâyî'nin (ö. 906/1501) *Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ'sı*dır. Eserde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelen peygamberlerle bazı hakîmlerin menkabelerine yer verilir.²³ Bu ilk eserlerden sonra Türkçe birçok kısas-ı enbiya yazılmıştır. Yazma eser kütüphanelerinde çoğu Kisâî ve Sa'lebî'nin eserlerinin tercümesi mahiyetinde kim tarafından yazıldığı, mütercimi, müstensihî bilinen ya da

¹⁷ Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", 495.

¹⁸ Hindî Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli metin-Tıpkıbasım)*, 30.

¹⁹ Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", 495.

²⁰ Ahmet Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", *Diyanet İlmî Dergi* 49, sy 3 (2013): 119.

²¹ Murat Keklik, "Manzum Bir Kısas-ı Enbiyâ", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 8, sy 21 (2021): 218.

²² XIX. yüzyıldan itibaren Taşkent ve Kazan'da birçok kez basılan eseri Türkiye'de Aysu Ata neşretmiştir. Bk. Aysu Ata, *Nâsirüddîn bin Burhânüddîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiyâ [Peygamber Kıssaları], I-II*. (Ankara: TDK Yayınları, 1997).

²³ Eser hakkında yapılan bir çalışma için bk. Alişir Nevâyî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ: (Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım)*, ed. Vahit Türk (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2018).

bilinmeyen birçok kısas-ı enbiya bulunmaktadır. Bu eserlere farklı isimlerle yazılan fakat benzer muhtevalı siyer-i enbiya, mucizat-ı enbiya, megazi kitapları da ilave edilebilir.²⁴ *Mecelle* müellifi Ahmed Cevdet Paşa'nın (1823-1895) *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ'sı*²⁵, İrşâdî Bayburdî (ö. 1877) ve Ağlababa Bayburdî (ö. 1958), *Kıyas-ı Enbiyâ'sı* ve Mustafa Asım Köksal'ın (1913-1998) *Peygamberler Tarihi* bu türdeki önemli eserlerden bazılarıdır.²⁶

Klasik edebiyatımızda yazılan kısas-ı enbiyaların geneli mensurdur. Manzum olarak yazıldığı tespit edilen en eski Türkçe *Kıyas-ı Enbiyâ XVI.* yüzyıl şairi Hindî Mahmûd'a (ö. 987/ 1579'dan sonra ?) aittir.²⁷ Mesnevi nazım şekliyle yazılan 7867 beyitlik eser, yaklaşık 220 bölümden oluşur.²⁸ Bir diğer Türkçe manzum *Kıyas-ı Enbiyâ* Manastırlı Mehmed Rif'at'ın (ö. 1325/1907) çocuklar için yazdığı 377 beyitlik mesnevidir.²⁹ II. Abdulhamit ve Meşrutiyet Dönemlerinde, 1315/1898-1338/1920 yılları arasında edebiyatımızdaki kısas-ı enbiya türü ile ilgili eser sayısında bir artış görülür. M. Nuri Şeydâ'nın *Mücmel Târîh-i Enbiyâ'sı* (1315), Râşid Bey'in *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ'sı* (1323), Hüseyin Hıfzî'nin *Hulâsa-i Târîh-i Enbiyâ'sı* (1323), Mehmed Şâkir Bey'in *Mu'cizât-ı Enbiyâ'sı* (1327), Rif'at Bey'in *Târîh-i 'Âli-i Enbiyâ'sı* (1327), Abdülkâdir Kadrî'nin *Enbiyâ ve İslâm Târîhine Hazırlık*'ı (1330), Ali Şeyyâd'ın *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*'ı (1338) bunlardan bazılarıdır.³⁰

²⁴ Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kıyas-ı Enbiyâ Türü", 120.

²⁵ Ahmet Cevdet Paşa yaklaşık 700 sayfalık eserinin kısa bir bölümünü Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelen peygamberlere ayırmış [Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1966), 17-45.], geri kalan daha hacimli bölümde Hz. Peygamber'in (sav) hayatı, hulefa-yı raşidin ve Emeviler üzerinde durmuştur.

²⁶ Edebiyatımızda müstakil kısas-ı enbiyalar yazılmakla birlikte sadece bir peygamberin hayatına dair eserler ya da divan, mesnevi gibi klasik edebiyat kitapları ve halk kültürüne ait eserlerin bazı bölümleri peygamber kıssalarına ayrılmıştır. Çağdaş dönemde de peygamberlerin hayatına dair birçok eser kaleme alınmıştır. Bu konuda ayrıntı için bk. Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kıyas-ı Enbiyâ Türü", 122-26.

²⁷ Müellifi, müstensih ve istinsah kaydı belli olmayıp dil ve anlatım özelliklerinden hareketle XIII ya da XIV. yüzyıla ait olduğu düşünülen ve bu alandaki ilk manzum eser olabileceği değerlendirilen bir kısas-ı enbiya için bk. Saim Kıstırak, "Enbiyâ-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)" (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2023).

²⁸ Eser Ahmet Karataş tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve Yazma Eserler Kurumu tarafından basılmıştır. Bk. Ahmet Karataş, "Hindî Mahmûd Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kıyas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni I-II" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011); Hindî Mahmûd, *Kıyas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli metin-Tıpkıbasım)*.

²⁹ Manastırlı Mehmed Rif'at'ın *Kıyas-ı Enbiyâ'sı* için bk. Zeynep Güngör, "Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Tuhfetü'l-İslâm'ı (İnceleme-Metin)" (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 120-157.

³⁰ Hindî Mahmûd, *Kıyas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli metin-Tıpkıbasım)*, 33-34.

Bu artışın sebepleri arasında bu dönemde Osmanlı coğrafyasında ortaokul ve lise seviyesinde okullaşma oranının yükselmesi ve bu eserlerin genelinin çocuklara yönelik yazılmış olması sayılabilir.³¹

II. Abdulhamit Dönemi'nde (1876-1909) yazılan bir diğer Türkçe kısas-ı enbiya ise Osmanlı'nın son dönem âlimlerinden Şevket Gavsî'ye (1873-1954) aittir. Danişzade Şevket Gavsî *Manzum Târîh-i Enbiyâ* adlı eserile bu türün önemli bir müellifidir. Kitabını bölüm bölüm yayımlamayı planladığı düşünülen Gavsî, eserin ilk kısmında Hazret-i Âdem'den Hazret-i Hud'a kadar olan hadiseleri mesnevi nazım şekliyle anlatır. Diğer bölümlerine ulaşamayan *Manzum Târîh-i Enbiyâ*, 1313/1896 yılında Osmanlı Türkçesi ile İstanbul'da basılmıştır.³²

Bu makalede üzerinde durulan Şevket Gavsî'nin *Manzum Târîh-i Enbiyâ'sı*, herhangi bir akademik çalışmaya konu olmamıştır. Çalışmada Mahmud Şevket Gavsî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra sanatçının mesnevi nazım şekliyle yazdığı *Manzum Târîh-i Enbiyâ'sının* 301 beyitlik ilk bölümü, şekil ve muhteva özellikleriyle incelenecektir. Sonunda ise manzumenin çeviri yazılı metni verilecektir.

A. Daniş-zâde Mahmud Şevket Gavsî

1. Hayatı

Neyzen, şair, musikişinas, mesnevihan Mahmud Şevket Bey 1290/1873 yılında İstanbul'da doğdu. Silistre muhafızı Şehid Musa Paşa-zâde Hasan Daniş Bey'in oğludur.³³ Şevket Bey'in babası Yüzbaşı Hasan Daniş Bey, Mudanya kaymakamlığı da yapmış divan sahibi bir şairdir.³⁴ Asıl adı *Mahmud* olan Şevket Bey, şiirlerinde Gavsî mahlasını kullanmış, Soyadı Kanunu'ndan sonra, 1938 yılında *Özdenmez* soyismini almıştır. Edirne Askerî Rüşdiyesinde ve Mülkî İdâdisinde eğitim gördükten sonra İstanbul'a gelip

³¹ Araştırmalara göre Sultan II. Abdulhamit Dönemi (1876-1909) Osmanlı coğrafyasında okullaşma oranı ve talebe sayısında önemli ölçüde artış söz konusudur. Buna göre Abdulhamit'in tahta çıktığı 1876 yılına kadar imparatorlukta toplam 7 idadi (lise) varken 1906 yılında bu rakam 93 resmî, 11 hususi 5 de askerî olmak üzere toplam 109'a yükselmiştir. Talebe sayısı başlangıçta 400 civarında iken 1909 yılında bütün idadilerdeki talebe sayısı 20000 civarındadır. Rüşdiye (ortaokul) sayısı artmamakla birlikte bu okullardaki talebe sayısı 1795'ten 6000'e çıkmıştır. Ayrıntı için bk. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, t.y.), 126-203.

³² Daniş-zâde Şevket Gavsî, *Manzûm Târîh-i Enbiyâ* (İstanbul: İstipan Matbaası, 1313).

³³ Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. 1 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 466. Farklı bir kaynakta Şevket Gavsî Bey'in Edirne'de doğduğu yazar. Bk. Recep Uslu, "Özdönmez, Mahmut Şevket Gavsî", *Ansiklopedik Sözlük, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (2019), <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozdonmez-mahmut-sevket>.

³⁴ Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 227.

Mekteb-i Mülkiyeye devam etti. Harbiye Nezaretinin muhtelif birimlerinde 28 sene çalıştıktan sonra emekliye ayrıldı. Hayatının geri kalanında resmî mekteplerde 42 yıl muallimlik yaptı. Müzik ile de yakından ilgilenen şair, 38 bestesi olan bir musikişinastır.³⁵ Yenikapı Mevlevihanesi neyzenbaşı Hilmi Dede'den ney öğrendi ve 1924 yılına kadar burada ney üfledi.³⁶ Uzun yıllar musiki ile iştigal eden ve birçok bestesi olan Gavsî Bey'in, "üstadane" ney üflediği rivayet edilir.³⁷ Mevleviliğiyle tanınan Gavsî, Yenikapı Mevlevihane'sinde ney meşki ile beraber on sekiz yıl *Mesnevi* okutmuştur.³⁸ Son zamanlarını mahrumiyet ve maddi sıkıntı içerisinde geçiren Gavsî Bey, 1954 yılında, 81 yaşında vefat etti. Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.³⁹

2. Eserleri

Gavsî Bey'in ilk şiir kitabı 1891 yılında, henüz 18 yaşında iken yayımladığı *Bahar-ı Hevesim*'dir.⁴⁰ Aynı isimli ikinci ve üçüncü şiir kitabı *Gülzâr-ı Şebâb*'⁴¹ 1894'te yayımladı. Mesnevi nazım şekliyle yazdığı *Manzum Târîh-i Enbiyâ*'nın ilk bölümü ise 1896'da yayımlandı. Manzum eserlerinin dışında *Münthebât-ı Farisî*, *Kavâid-i Farisîye*, *Nesirlerim* adında üç mensur eseri ayrıca babasının tercüme-i hâlini anlattığı *Şair Dâniş Bey* adlı bir eseri daha vardır.⁴² 1909-1920 yılları arasında *Beyanülhak*, *Peyam-ı Sabah*, *Donanma Mecmuası*, *Peyam-ı Edebi*, *İslamın Nuru* gibi gazete ve dergilerde edebiyat ve musikiye dair bazı yazılarıyla birkaç şiiri yayımlandı.⁴³

B. Manzum Târîh-i Enbiyâ

Daha 18 yaşındayken yazdığı şiirleriyle dönemin ünlü edebiyat ve

³⁵ Şevket Gavsî Bey'in musiki hakkındaki görüşleri ve bir makalesi için bk. Recep Uslu, "Neyzen Mahmut Şevket Özdönmez (ö.1954) ve Türk Müziği Görüşleri" (Eyupsultan Sempozyumu XI, İstanbul, 2011), 103-25; Erol Başara, "Dânişzâde Şevket Gavsî'nin Mûsikîmiz ve Taksîmler'le İlgili Bir Makalesi", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV, sy 1 (2010): 125-131.

³⁶ Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, 1:227.

³⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1:466.

³⁸ Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı: Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları* (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012), 312.

³⁹ Uslu, "Özdönmez, Mahmut Şevket Gavsî".

⁴⁰ Eser hakkında bir makale yazılmıştır. Bk. Hulusi Eren, "Nev-Heves' Bir Şairin İlk Şiirleri: Dâniş-zâde Şevket Gavsî'nin 'Bahâr-ı Hevesim' Adlı Şiir Mecmuası", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 4, sy 6 (2022): 1779-1807.

⁴¹ Eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bk. Tuğba Birdal, "Dânişmendzâde Şevket Gavsî'nin Gülzâr-ı Şebâb'ının Transkripsiyonu ve İncelemesi" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

⁴² İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1:466; Kaya, *Tekke Kapısı: Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları*, 312.

⁴³ Uslu, "Özdönmez, Mahmut Şevket Gavsî".

sanatçıları arasında dikkat çeken Şevket Gavsî'nin⁴⁴ bir diğer önemli eseri de *Manzum Târîh-i Enbiyâ'* dır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eser, İstanbul'da 1313/1896 yılında neşredilmiştir. Eserin başında müellifi, *Bâb-ı Ser-‘askerî Sûvâri Dâ'iresi Tahrîrât Kalemî Ketebesinden Dâniş-zâde Şevket Gavsî* şeklinde yazılmıştır. Manzumede, kâinatın yaratılışından başlayarak 13 başlıkta Hazret-i Âdem'den Hazret-i Hûd'a kadar olan peygamberlerin kıssaları anlatılır. Bu husus, eserin başında şu cümlelerle ifade edilir: *Hilkat-ı 'âlemden bed' ile Hûd Aleyhi's-selâm'ın bi'setine kadar olan vukû'âtı ihtivâ ider*. Eser klasik mesnevi yazma geleneğine uygun olarak kaleme alınmıştır. Besmeleyle ve besmeleye dair beş beyitlik bölümle başlayan manzume, tevhid, münacat, na't, çehar-yar, Sultan Hamid'e methiye ve sebab-i telif bölümleriyle devam eder:

Her nebîye yazarak ayrı fusûl

Minnetu'llâha merâm buldı husûl (42)

beytinde şair, her peygamber için bir bölüm yazdığını söyler. Fakat kütüphanelerde sanatçının bahsettiği diğer bölümlere rastlanmamıştır. Bundan dolayı eserin 301 beyitlik ilk bölüm haricindeki kısmı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1. Eserin Kayıt Bilgisi

Toplamda 46 sayfalık, 301 beyitlik eser 1313/1896 yılında İstanbul'da İsteban Matbaası'nda Arap alfabesi ile basılmıştır. Satır sayısı 18'dir. Çeşitli kütüphanelerde birden fazla baskısı mevcuttur. Tespit edilebildiği kadarıyla eserin bulunduğu kütüphaneler ve kayıt/demirbaş numaraları şöyledir: Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil EHT A 25948; Ankara Milli Kütüphane, EHT 1954 A 797; İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler bölümü, Bel_Osm_K.00154 demirbaş numarası; İBB Atatürk Kitaplığı, MC_Osm_K.00237/01 demirbaş numarası; M.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, Basma Eserler Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi Koleksiyonu F02535 numara; Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesinde 024630 demirbaş numarası ve D 26812 1897 yer numarası. Eserin 34 sayfalık eksik bir nüshası ise İsam Kütüphanesinde 209 ÖZD.M 1895/1313 numarayla kayıtlıdır.

⁴⁴ Muallim Naci (ö. 1893) tarafından *Şâir-i mâder-zâd* (anadan doğma şair) olarak vasıflandırılan Servet-i Fünun şairi İsmail Safa (ö. 1901), Gavsî'nin şiirlerini okuyup şaşkınlık ve hayranlığını gizleyemez. Bunu *Bahar-ı Hevesim* adlı kitabına dörtlük şeklinde yazdığı bir takrizde şöyle dile getirir "Muktedir görmedeyim ey Gavsî/Fıtraten şi'r ile inşâda seni/ Vâlihîm sevk iden isti'dâda/ Bu güzel sözleri inşâda seni" Eren, "Nev-Heves' Bir Şairin İlk Şiirleri: Dâniş-zâde Şevket Gavsî'nin 'Bahâr-ı Hevesim' Adlı Şiir Mecmuası", 1793.

2. Eserin Yazılış Sebebi

Gavsî Bey, manzumenin 36-49. beyitleri arasında eseri yazma sebebini anlatır. *Sebeb-i telif* olarak adlandırmanın mümkün olduğu bu bölümde şair, Hâkânî Mehmed Bey'i (ö. 1015/1606) örnek aldığını dile getirir. *Zekâ timsali*, *misilsiz* ve *deha sahibi* olarak nitelen Hâkânî; yazdığı *Hilye*'siyle Hz. Peygamber'in (sav) nübüvvet vasıflarını nazmetmiş ve bu ihlaslı eseriyle cennete liyakat göstermiş. Onun eseri her okundukça canlara safa bahşeder. Habibullah'ın (sav) aşkı onu mest etmiş ki o muhabbetle böyle kıymetli bir eser kaleme almış. Gavsî Bey, eserini Hâkânî'nin yaptığı gibi hayırla yâd edilmeye bir vesile olmak amacıyla kaleme aldığını ifade eder. Eserinde her peygambere ayrı bir bölüm ayırma tasavvurunu dile getirir:

Eyledim işte bunu der-uhde
Nazm-ı târîh-i rûsul itmekde (41)

Her nebîye yazarak ayrı fusûl
Minnetu'llâha merâm buldı husûl (42)

Gavsî Bey, eseri kaleme almakta meşhur olma gibi bir maksat taşımadığını söyleyip kendinin çok aciz olduğunu, hüner sahibi birinin çıkıp cihanda makbul olabilecek böyle bir manzum peygamberler tarihi yazması gerektiğini dile getirir. Mağfirete sebep olsun diye eser yazımında epeyce mesai harcadığını ifade edip Allah'ın lütuf ve ihsanına sığır:

İştihâr itme degildir fikrim
Var benim sâdece şu bir fikrim (44)

Çıka bir ehl-i hüner meydâna
Koya bir şöyle eser meydâna (45)

Ola makbûl-i cihân ol eseri
Yayıla âleme sıyt-ı hüneri (46)

Olayım fahır ile ben de rûşen
Göre teşvîkimi âlem-i ahsen (47)

Sebeb-i mağfîret olsun diye ben,
Eyledim hasr-ı zamân u dil ü ten (48)

Eylesün lutfına erzân âmîn!

Müste'ânım olan ol Rabb-ı Mu'în (49)

3. Tür ve Şekil Özellikleri

Manzum Târîh-i Enbiyâ, isminden de anlaşılacağı üzere, kısas-ı enbiya türünde bir eserdir. Gavsî, kâinatın yaratılışından başlayarak Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e (sav) kadar olan peygamberlerin hayatını ve başlarından geçen hadiseleri anlatmayı hedeflemiştir. Fakat kitap eksik kalmış veya tamamlanmışsa da geri kalan bölümüne ulaşamamıştır. İlk bölümü yayımlanan eserde Hazret-i Âdem Aleyhisselamdan Hazret-i Hud Aleyhisselama kadar olan peygamberler hakkında bilgi bulunmaktadır. Eserin sonunda "Birinci kısmın sonu" ifadesi vardır. Buradan, eserin devamı geleceği düşünülmektedir fakat kütüphanelerde eserin devamı mahiyetinde bir çalışmaya şu ana kadar ulaşılmamıştır.

Servet-i Fünun edebiyatının başladığı tarihte (1896) yayımlanan eser, klasik İslam kültüründeki mesnevi geleneğini devam ettirir. Mesnevi geleneğinde tevhid, münacat, Hz. Peygamber (sav) ve raşit halifeler hakkında na'tler, kitabın adına yazıldığı kişi hakkında methiye bölümleri bulunur. Sonra eserin niçin yazıldığı ifade edilir. Esas konuya bu bölümlerden sonra geçilir.⁴⁵ *Manzum Târîh-i Enbiyâ*'da bu klasik geleneğin büyük ölçüde devam ettiği görülür. Eserin *Bed'-i kelâm* başlıklı ilk beş beyti, *besmele-nâme* mahiyetinde bir bölümdür (1-5). Sonraki sekiz beyit tevhitir (6-13). Tevhitten sonra dokuz beyitlik Hz. Peygamber (sav) için na't (14-22), ardından üç beyitte çehar-yâr na'ti vardır (23-25). Sonraki on beyitte ise Sultan Abdulhamit'e methiye bölümü bulunmaktadır (26-35). Methiyenin devamındaki on dört beyitte eserin yazılış sebebi üzerinde durulur (36-49). Münacat bölümü mesnevi geleneğindeki klasik düzenden farklılık arz eder. Sebeb-i teliften sonra başlayan *İntibah* başlıklı on dört beyitlik bölümde şair; aczini, kusurlarını ve günahlarını dile getirip Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine sığınır (50-63). Şair, bu bölümdeki bir beyitte mahlasını kullanır:

O ki âlûde-i çirk-âb-ı günâh

Ya'nî Gavsî-yi kerem-hâh-ı ilâh (61)

Esas konuya 64. beyitten itibaren başlanır. 46 sayfalık eserde 13 şiir başlığı bulunur. Her başlık belli bir konuya ya da bir peygamber kıssasına ayrılmıştır.

⁴⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 21. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 61.

4. Dil, Anlatım ve Vezin Özellikleri

Manzumede genel olarak açık, anlaşılır bir üslup ve samimi bir dil kullanılmıştır. Kimi beyitlerde Servet-i Fünun Dönemi'ne has süslü, sanatlı ifadeler yer verilse de bütününde açık ve sade bir anlatım tercih edildiği söylenebilir. Okuyucularına peygamberler tarihini anlatma amacı taşıyan müellifin eserinde öğreticilik, hikemî tarz ve didaktik hususiyetler ön plandadır. Kimi beyitlerde okuyucuyla sohbet edası görülür ve nasihat edilir:

Meselâ çâh-ı belâya düşürür
Yine sen hamd ile hâke yüzü sür (80)

Tahkiyeli anlatımın olduğu beyitlerde yalın bir dil ve üslup, sıfatların ön planda olduğu bölümlerde sanatlı bir anlatım dikkat çeker. Bu bakımdan çok sade Türkçe ile söylenmiş beyitlerin yanında sanatlı ifadelerin, Arapça ve Farsça tamlamaların yoğun olduğu beyitler de görülmektedir:

Çıkdı sonra oradan oldu iyi
Atladı hepsi görüp de bu şeyi (260)

Şehriyâr-ı haşem-ârâ-yı serîr
Tâcî-dâr-ı hükm ü pür-tebîr (26)

Şair, anlatımda tekrara düşmeme adına belli bir konunun işlendiği beyitlerde arka arkaya aynı ifadeyi tekrar etmek yerine kelimelerin eş anlamlılarını kullanmaya özen göstermiştir: *ferište-melek, keşti-gemi, derya-deniz-yem, zağ-karga, yıl-sal*. Az sayıda bazı arkaik kelime ve ekler de kullanılmıştır: *ur-* (vur-), *uş-* (toplan-), *anlar* (onlar), *buldukda* (bulduğunda). Kimi beyitlerde cinas sanatının zarif örnekleri görülür:

*Yiyemem ben Hudâ ki nehy **itdi***
*İstedigin kadar sen ekl **it di*** (157)

*Cümle insânlar ol dem **azdı***
*Tâbî'-i emr-i ilâhî **azdı*** (225)

*Sapdılar hayf dalâle **anlar***
*Azalup râh-ı ilâhî **anlar*** (226)

Matbu eser metninde virgül (,), soru işareti (?), iki nokta (:), ünlem (!), tırnak işareti ("") gibi noktalama işaretleri kullanılmıştır. Özellikle diyalog ifadeleri ve iktibas bölümleri çift tırnak içinde verilmiştir. Bölüm geçişlerinde

üç yıldız (***) gibi özel işaretlere yer verilmiştir. Deyimlerin yoğun olarak kullanıldığı bazı beyitler de dikkat çeker:

Asmadı kimse kulak sözlerine

Aldılar dürlü belâ gözlerine (233)

Manzumede genellikle ek hâlinde redif kullanılmakla beraber sözcük ve söz grubu hâlinde redife de yer verilmiştir:

Diyerek nâzır-ı fermân idi Nûh

Kadire hâzır-ı fermân idi Nûh (231)

Şevket Gavsî, eserinde iki ayet ve iki kutsî hadisten kısmî iktibas yapmıştır. İlk ayet iktibas, A'râf suresin 172. ayetinde bulunan "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" mealindeki "elestu birabbikum" ifadesinden yapılmıştır. Bir beyitte, ayetteki "elest" kelimesi zikredilmiştir:

Dizdi saf üzre ol ervâaa ilâh itdi hitâb

Kim (elest...) oldı mücerred ol hitâb-ı Müstetâb (71)

İkinci ayet iktibası Bakara suresinin 32. ayetinden yapılmıştır. Bir beyitte "Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin' dediler." mealindeki "Kâlû subhâneke lâ 'ilme lenâ illâ mâ 'allemtenâ(s) inneke ente-l'alîmu-lhakîm(u)" ayetindeki "sübhâneke lâ 'ilmelenâ" ifadelerine yer verilmiştir:

"Sübhâneke lâ 'ilmelenâ..." bilmeyiz el-hak!"

"Bildirsen anı biz biliriz böylece ancak!" (99)

Eserin başında, Hz. Peygamber (sav) methi sadedinde yazılan na't-ı şerifte, şüpheli olmakla beraber kimi kaynaklarca kutsî hadis olarak kabul edilen "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." anlamındaki "Levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke" ifadesinden sadece "Levlâk" kelimesi alınarak kısmî iktibas yapılmıştır:

O ser-efrâz-ı resûlân-ı ilâh

Hilkat-i 'âleme levlâk-i güvâh (16)

Başka bir beyitte, yine kutsî hadis olarak değerlendirilen "Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım." mealindeki "Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'refe fe-balektü'l-halka li-u'refe (li-ya'rifünü)" ifadesinden sadece "Küntü kenzen" ifadesi alınarak kısmî iktibas yapılmıştır:

"Küntü kenzen..." mâ'nâ-yı kudsîsi üzre ol ilâh

‘Âleme bildirme zâtın istemiş bî-iştibâh (64)

Mesnevi nazım şekli ve beyit nazım birimiyle yazılan metinde aruz ölçüsü kullanılmıştır. Mesnevilerde genellikle aruzun kısa kalıpları tercih edilir.⁴⁶ Manzumede ağırlıklı olarak remel bahrinin *fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün* kalıbı kullanılmakla birlikte aruz ölçüsünün farklı kalıplarına da yer verilmiştir.⁴⁷ Şairin vezni başarılı kullandığı beyitler olsa da metinde birçok vezin kusuru vardır. Manzumede vezne çok dikkat edilmediği, anlatımın ön planda tutulduğu söylenebilir. Kimi beyitlerde imale, zihaf, med gibi uygulamalar görülür. Metninde kullanılan aruz kalıpları beyit numaralarıyla birlikte şöylece gösterilebilir:

Beyit Aralığı	Kullanılan Aruz Kalıbı
(1-63)	<i>Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün</i>
(64-74)	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>
(75-81)	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>
(82-85)	<i>Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün</i>
(86-89)	<i>Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün</i>
(90)	<i>Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün</i>
(91-92)	<i>Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün</i>
(93-113)	<i>Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün</i>
(114-134)	<i>Mef‘ülü Mefâ‘ilün Fe‘ülün</i>
(135)	<i>Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün</i>
(136-137)	<i>Mef‘ülü Mefâ‘ilün Fe‘ülün</i>
(138-178)	<i>Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün</i>
(179-216)	<i>Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün</i>
(198-216)	<i>Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün</i>
(217-223)	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>
(224-301)	<i>Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün</i>

⁴⁶ A.g.e.

⁴⁷ Aynı şiirde farklı vezinlerin kullanılması, eserin yazıldığı dönemin genel özelliklerindedir. Bk. Cem Dilçin, Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi, 6. Baskı (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 385.

5. Muhtevası ve Bölümleri

Bed'-i kelâm başlıklı ilk beş beyitte besmelenin önemi üzerinde durulur. *Besmele-nâme* mahiyetindeki bölümün ilk beyti

Besmeleyle ideyim bed'-i sühan

Ola tâ vech-i ifâde rûşen (1)

şeklindedir. Şair, ifadelerinin açık ve anlaşılır olması için söze besmeleyle başladığını dile getirir. Diğer dört beyitte de besmelenin her müşkilin kâşifi ve gönlün karanlıklarını aydınlatan bir nur olduğu anlatılır. Besmelenin her işte rehber olması durumunda kolaylık yoluna ulaşılır. Küçük bir çocuğa ilk olarak besmele öğretilmesi onun ilim ve irfanına sebep olur. Besmele, insanı nice bilinmezliklere mahrem edip âlemin âlimi eyler (b. 1-5).

Altıncı beyitten on dördüncü beyte kadar olan kısım, herhangi bir başlık konulmamış olsa da, tevhit bölümüdür. Bölümde Cenab-ı Hakk'ın bütün kâinatın yaratıcısı olduğu, insan tenine can bağışladığı, bir avuç toprağı bereketli hâle getirdiği, lütfuyla suyu gökte tuttuğu, yerine göre salverip tufan oluşturarak Kahhar ismini tecelli ettirdiği, fezayı ziynetle tanzim ettiği, arzı ve semayı nurlandırdığı, yıldızları, ayı ve güneşi belli bir nizamla devrettiği belirtilir. Allah birdir, onun benzeri yoktur. İki âlem onun azametine delildir. Bölümün son iki beytinde Vahid, Vehhab, Samed olan Allah'a sayısız hamd ü senalar edilir (b. 6-13):

Şükür, in'âmına, ihsânına çok

Çünkü başka bize bir Mün'im yok (13)

On dördüncü beyitten yirmi üçüncü beyte kadar olan dokuz beyitlik kısım, na't özelliği gösterir. Bölümde Hz. Peygamber'in (sav) resullerin ve cihanın fahri olduğu ifade edilir. Mustafa onun namı, Muhammed ise ünvanıdır. Allah'ın en sevgili kulu ve müştakı odur. Bütün peygamberlerin en üstünüdür. Onun vücudu âlemin yatarılış sebebidir. Hz. Peygamber (sav) insanlık kitabının satır başı, bilinen ve bilinmeyen varlıkların mukaddimesi, ümmetlerin suhufu, peygamberlik halkasının sonu, kullarına hadsiz hesapsız nimetler veren Allah'ın fermanını getiren, dünya ve ahiret iklimlerinin sultanı, ümmetin şeriatını vaz eden, sünnet hükümlerini bina eden gibi vasıflarla tavsif edilir. Hz. Peygamber'e (sav) salatuselam getiririlir. Onun ailesi ve ashabının cennete vasıl olanların öncüsü olması temenni edilir (b.14-22).

Ki o peygamber-i muhtâr-ı Hudâ

Salavât ile selâm olsun ana (21)

*Ola hem vâsıl-ı pîş-i cennât
Âl ü evlâd-ı resûl üzre salât* (22)

Sonraki üç beyit Hz. Peygamber'in (sav) en yakın arkadaşları olan dört büyük halife (çehar-yâr) hakkındadır. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ashabın seçkinleri oldukları, onların dini yücelttikleri, Allah'ın onların içtihatlarını beğenip tasdik ettiğini, biz ümmetinin de onlar için sabah akşam *radiyallahu teala* (Allah onlardan razı olsun) duasını etmemiz gerektiği belirtilir (b. 23-25).

*Olahım anlar için subh u mesâ
"Radiyallâhu Te'âlâ" gûyâ* (25)

Yirmi altıncı beyitten otuz altıncı beyte kadar olan on beyitlik bölüm Sultan Abdulhamit Han'a methiyedir. Abdulhamit Han, tahtının etrafı maiyeti ve askerleriyle süslenmiş, hüküm ve tedbir sahibi bir padişah olarak vafedilir. O, seleflerinin medar-ı iftiharıdır. Çok cömerttir; derya gibi lütuf, dalgaları gibi mürüvvet sahibidir. Büyük bir devlete nasip olmuş hükümdarın küçük bir lütfu bile çok kıymetlidir. Milletini nimetlere gark etmiş, şefkat ve şevketini göstermiştir. Kalbi hükümlerinin ilham kaynağı, fikri âlemin nizamıyla meşgul, eli cömertlik menbaı, acze düşmüş olanların elinden tutan yüce bir insan; hilafet makamında duran eşsiz bir padişaktır:

*Ya'nî ol Hazret-i Sultân Hamîd
O hilâfet-makar, ol şâh-ı ferîd* (32)

Memleketini abad eden sultanın, evliya ahlaklı ve kutub gibi güzel tabiatlı olduğu belirtilir. Gavsî, onun zamanını *asr-ı şahane* olarak niteler ve birçok hayırlı eser bırakan ve hayır işlerinin yapılmasına vesile olan padişaha dua eder (b. 26-35):

*'Asr-ı şâhânede yazdım bir eser
'Ömr-i şâhânesi olsun evfer* (34)

*Ola milyonla eserler zâhir
Nice hayrâta o kim bâ'isdir* (35)

Otuz altıncı beyitten sonraki bölüm sebep-i telif bölümdür. On dört beyitlik kısımda şair, *Hilye* sahibi Hâkânî Mehmed Bey'i (ö. 1015/1606) örnek olarak bu eseri kaleme aldığını belirtir. Hâkânî, Hz. Peygamber'in (sav) vasıflarını ihlaslı bir şekilde yazdığı eseriyle cennete liyakat kesbetmiştir:

*Nazm ile vasf-ı nübüvvet itmiş
O hulûsuyla cinâna gitmiş* (37)

Okunuldukça cana safa veren eserinden dolayı onun ruhunun şad olması için Cenab-ı Hakk'a niyaz eder. Gavsî de her bir peygambere ayrı bir fasıl açarak peygamberler tarihini nazmen yazmakla böyle halis bir niyet taşıdığını belirtir. Şairin amacı şöhret kazanmak değil, *makbûl-i cihân* bir eser meydana getirmektir. Kendisine mağfiret sebebi olsun diye yazdığı, aczinin itirafı mahiyetindeki bu eser için epey mesai harcadığını dile getirir (b. 36-49).

Eserdeki ikinci başlık *İntibah*'tır. Ellinci beyitten altmış dördüncü beyte kadar olan on dört beyitlik bölümde şair, kıyamet manzaralarını gözler önüne serip kendi aczini dile getirir. Pişmanlıklarını ifade edip Allah'tan mağfiret talep eder. Buna göre hesap ve mizan vakti geldiğinde kulun tek kurtarıcısı imanı olacaktır. Kiminin gamlı kimin de mutlu olduğu o acayib mecliste ümmet, mahşer arsasında toplanacaktır. Amel defterleri açılıp adalet terazisi kurulduğunda gayb perdesi açılır, fezaya nur saçılır. Hâkim-i mutlak olan Allah, muhakkak halka hesabını soracak, günahı çok olanlar azap çekmeden cennete giremeyecekler. Ancak Hakk'ın mağfiretine mazhar olmuş kimse ceza çekmeden Firdevs cennetine girecektir. Merhameti çok olan eşsiz yaratıcımız olan Allah'ın af ve gufranı çoktur. Bu yolda kula ümit lazımdır fakat korkusuz bu mümkün değildir. Şair, sözü kendine getirir. Siyah yüzü ve günahlarıyla Allah'ın keremine muhtaç olduğunu, onun affını her an rica ettiğini, sabah akşam gözyaşı döktüğünü söyleyip Allah'tan mağfiret talep eder. Aksi hâlde hüsrana düşeceğini dile getirir (b. 50-63):

*O ki âlûde-i çirk-âb-ı günâh
Ya'nî Gavsî-yi kerem-hâh-ı ilâh* (61)

*İdiyor 'afvını her ân ricâ
Döküyor eşk-i terin subh u mesâ* (62)

*Bizi 'afvı ile kalsun ğufrân
Oluruz yoksa dûcâr-ı hüsrân* (63)

Eserdeki üçüncü bölüm *Hilkat-ı Âlem* başlığını taşır. On sekiz beyitlik bölüm, altmış dördüncü beyitten seksen ikinci beyte kadardır. Bölümde âlemin yaratılış gayesi üzerinde durulur. Kendini gizli bir hazine (Küntü kenzen) olarak tarif eden Hak Teâla zatını âleme bildirmek maksadıyla kâinatı, toprağı ve dokuz kat gökleri yaratmıştır. Semavat ve zemindeki mahlûklar Allah'ı bir bilsinler diye hikmeti üzere kâinatı tanzim etmiştir. Bütün mahlûkatı besleyen ve yetiştiren Allah, altı günde âlemi icat eylemiştir.

O mekândan münezzehtir. Hazret-i Rabb-ı Alîm kendinden başka hiçbir şey yokken ruhları yarattı. Ruhları saf üzre hizaya dizip elest bezminde onlara sorular sordu. Ruhların bir kısmı Cenab-ı Hakk'ı tasdik etti. Tasdik etmeyen bir zümre ise küfre düştü. O vakit mümin ve kâfir ruhlar seçildi. İşte dünyadaki bütün insanlar o ezel meclisinin mazharlarıdır:

*Ol hitâb-ı 'izzete virdi cevâbı ser-te-ser
Bir tarâf ervâhdan Allâh'ı tasdik itdiler* (72)

*İtmedi bir zümre tasdik 'ubûdiyyet-i merâm
Oldılar anlar da ol hâletle küfr içre müdâm* (73)

*Mü'min ü kâfir seçildi rûhlardan ol zamân
Mazhar-ı kâl-i ezel dünyâdaki hep merdümân* (74)

Allah, ruhlar beden suretine girmeden kazayı tayin etti. Beşerin mazhar olduğu bu hâle *takdir* ya da *kader* denildi. İnsanlığın bütün amelleri ve hâlleri kader levhasında yazılıdır. Gerek hayır gerek şer, zerre kadar bir hareket bile kaderin hükmüyle meydana gelir. İnsanların başına gelen bazı zorlu, sıkıntılı hâller olsa da bunlara sabredince neticede hayır ve mutluluk vardır. Mesela insan kimi zaman bela kuyusuna düşer, böyle bir hâlde de hamd ile şükretmelidir. Allah'ın lütuf ve ihsanı hadsiz, nihayetsizdir ve bu ihsanlara nail olmayan insan yoktur (b. 64-81):

*Meselâ çâh-ı belâya düşürür
Yine sen hamd ile hâke yüzi sür* (80)

*Lutf u ihsânına pâyân yokdur
Nâ'ili olmadık insân yokdur* (81)

Peygamberler tarihinin anlatımına dördüncü bölümde başlanır. Bölümün üst başlığı *Halk-ı Âdem ü Havvâ*, alt başlığı ise *Hilkat-ı Âdem 'Aleyhisselâm'*dır. Seksen ikinci beyitten başlanarak toplamda otuz iki beyitte Hz. Âdem'in yaratılışı anlatılır. Manzumeye göre Cenab-ı Hak bütün eşyayı kalem, cennet, cehennem, dünya ve ahireti yarattıktan sonra Hz. Âdem'i yaratmayı irade etti. Bir halife yaratacağını meleklerle ilan etti. Melekler bu izzetli sözü işitince hep birden cesarete gelip şöyle bir sorular: "Ya Allah, biz sabah akşam seni hamd ile tesbih ederken zat-ı ulûhiyetini takdis ederiz. Hâl böyle iken sen doğru yoldan çıkıp haddi aşacak bir kimse yaratmak irade eylesin. Bu insan nesli dünyaya gelip azgınlıkla kan dökecek,

zatına isyan edecek. Böyle bir zümre mi yaratmak dilersin?"

*Hûn-rîz olacak, eyleyecek zâtına 'isyân
Dünyâya gelüp nesli anın ya'nî ki insân* (89)

*Bir böyle 'aceb zümre mi tahlîk dilersin?
Ol âfet-i dünyâyâ mı ta'lik dilersin?* (90)

Bu sözler karşısında Cenab-ı Hakk'ın, felekleri dehşetle titreten şu heybetli cevabı sudur etti: "Hikmetlerim size asla malum olmaz! Ondaki hükümleri en doğru biçimde zatım bilir. Onun yaratılışında nice apaçık hikmetler var ancak o hikmetler size gizlidir."

*Olmaz size mâ'lûm o hikmetlerim aslâ
Zâtım bilirim andaki ahkâmımı hakkâ* (91)

*Halk itmedeki hikmet anı nice 'ayândır
Ancak size ol hikmet ise ser-nihândır* (92)

Hakk'ın kelamı can kulağına erişince bütün ehl-i sema, Allah korkusundan sessizliğe büründü. Cenab-ı Hak kuru balçıktan bir ceset terkihi etti. Hz. Âdem'i dört unsurdan (anâsır-ı erbaa) yarattı. İlahi ruhunu ona nefh eyledi, bununla beraber bütün varlıkların isimlerini ona öğretti:

*İdüp rûh-ı ilâhîsin ana nefh eyledi ihyâ
Bütün esmâ-yı mevcûdâtı tâ'lîm itdi hem Mevlâ* (95)

Hz. Âdem'e can gelince melekler Cenab-ı Hakk'a muhatap oldular. Allah onlara "Önceki sözlerinizde sadıksanız mevcudatın isimlerini sayın!" buyurdu. O an melekler kusurlarını anlayıp itiraf ettiler, Allah'a dua edip bilgisizliklerini beyan ettiler. "Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin." (el-Bakara, 32) cevabını verdiler. Allah Hz. Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Allah'ın seçkin dostu Hz. Âdem eşyanın isimlerini bir bir saydı. Bunu gören melekler, Mevlâ'nın huzurunda mahcup oldular. Allah, Hz. Âdem'in neslini Hz. Muhammed'in (sav) nuruyla, nice peygamberler, ashab ve salihlerle müşerref kıldığını meleklerle bildirince onların hepsi lal olup Hakk'ın hikmetini tasdik ettiler. Allah meleklerle Hz. Âdem'e secdeyi emretti, melekler hemen saf saf olup bu emri ifa eyledi. Fakat iblis kibrinden dolayı secdeden imtina etti. Allah şeytanın bu hâlini kınadı. O lanetli merduda şöyle dedi: "Zatım Âdem'i vasıtasız olarak kudretimle halketmişken seni ona secde etmekten meneden şey nedir?" Lanetli, isyankâr, kötü amel işleyen şeytan

kibirle şöyle dedi: “Onu çamurdan yarattın, beni ateşten. Ben ondan daha hayırlıyım, ona secde edemem.” Şeytan, bu kibirli sözden sonra Allah’ın huzurundan lanet ve nefretle kovuldu. İblis Hz. Âdem’in nesline düşman oldu, onları sürekli azdırmaya, yoldan çıkarmaya ve dalalete düşürmeye gayret etti (b. 82-113):

*Ol demden oldı nesl-i Âdem’e iblîs de düşmen
Tedârik eyledi iğvâ vü idâlâlaten ol demden* (113)

Metnin beşinci bölüm başlığı *Hilkat-ı Havvâ ‘Aleyhisselâm’* dir. Cenab-ı Hak Hz. Âdem’in hilkatinden sonra onu cennetine dâhil edip ihsanlarına nail eyledi. Her istediği onun huzuruna geldi, melekler her emrini ifa eyledi. Sadece yalnızlık için Allah’a müracat etti. Hemcinsini arzuladı. Allah da ona Hz. Havva’yı ihsan etti. Allah Hz. Âdem’in cennette uyuduğu bir vakit ondan habersizce Hz. Havva’yı yarattı. Ay yüzlü eşini Hz. Âdem’in bedeninden halkeyledi:

*İtmeksizin ol Safî’yi âgâh
Havvâ’yı yaratdı enver Allâh* (122)

*Ol mâh-ruhı ten-i Safî’den
Halk eyledi ol ilâh-ı ahsen* (123)

Hız. Âdem uykudan uyanınca yanında nur gibi parlayan simasıyla Hz. Havva’yı gördü. Ona hayretle ve hayranlıkla baktı, Allah’a binlerce hamd eyledi. Bu lütuftan Hz. Âdem çok memnun oldu, hisleri coştı, duyguları kabardı. Hz. Âdem’le eşi vecde gelip birlikte Allah’a secde kıldılar. Hz. Âdem gül yanaklı eşine ismini sordu, “Havva” cevabını aldı. Epeyce sohbet ettiler, birbirlerine iltifatta bulunup âşık oldular. Cenab-ı Hak onları eş eyledi, her ikisine de bolca lütuf ve ihsanda bulundu. Cennette makamlar verdi. Lakin Allah’ın onlara şöyle bir ikazı oldu: “Cennetimi sizin zevkinize verdim ancak şu ağacın meyvelerini size yasakladım.” diye ihtarda bulundu. Bu emre itaat etmeye söz verdiler:

*“Cennâtımı virdim size zevk itmege ancak”
“Bir şu şecer esmârını itdim nehy-i mutlak”* (135)

*Bu emre mutâba’âtde anlar
Vâ’d itdi ikisi de berâber* (136)

Altıncı bölüm *Hubût-ı Âdem ü Havvâ* başlıklıdır. Kırk beyitlik bölümde Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın, şeytanın batıl sözlerine aldanarak Allah’ın

emrine uymamaları ve cennetten dünyaya gönderilmeleri anlatılır. Manzumede anlatıldığına göre Hz. Âdem bir gün cennette istirahat ederken Hz. Havva'ya cennet bahçesini gezmeyi tavsiye etti. İblis bu sırada yılan suretinde cennete girip Hz. Havva'yı aldatmayı başardı. Şöyle ki şeytan Hz. Havva'ya "Hak bu ağaçtan sizi niye meneder? Dinleyin beni, bunun sebebinin size izah edeyim. Bu ağacın meyvesinden kim yerse cennette ebedi kalır. Allah bu ağacı sizden esirgedi, sabah akşam durmadan bu meyvelerden yiyeceksiniz." Bu sözleri işiten Hz. Havva şeytana inandı ve ağacın meyvesinden yedi. Şeytan Hz. Havva'yı kandırıldığını görünce "Götür ondan Safî'ye, o da yesin. Arkadaşsız yemek sana reva mı?" dedi, Hz. Havva'ya veseve verip kayboldu. Bir rivayete göre o meyve hurma idi, bir başka rivayete göre de buğday. Hz. Havva o yemişlerden alıp Hz. Âdem'in nezdine gitti. Onu uykudan uyandırıp durumu izah etti. Kendi yediğini haber verip Hz. Âdem'in yemesi için de çok ısrar etti. Hz. Âdem evvela direndi. Dedi ki "Sana gelen şeytandır, bizim Allah'tan uzak olmamızı ister. Allah onu yasakladı, sen istediğin kadar yiyebilirsin ama ben yemem." Hz. Havva daha çok rica edip ısrarcı oldu. Hz. Âdem'de eşine karşı olan aşk denizi coştı, kendinde onu reddetme takati kalmadı. Meyveden istemeye istemeye yedi. Yedi amma hemen "Eyvah!" dedi. Üzerlerindeki elbiseleri kayboldu, çıplak kaldılar. Allah onların üstündeki cennet elbiselerini hemen çıkardı. Ağaç yapraklarıyla örtünmeye çalışarak ağlaşıp utanç içinde kaldılar. Allah heybet emrini göstererek onları kınadı. Dediler ki: "Merhamet kıl bize, zulmeyledik biz nefsimize." Hayret ve şaşkınlıkla ağlayıp Hakk'tan mağfiret dilediler. Ne kadar istiğfar kıldılarsa da Cenab-ı Kahhar onları affetmedi. Sonunda onları yeryüzüne inzal eyledi.

Âhir ol Hak vâcibe'l-ibcâl

Rûy-ı arz üzre eyledi inzâl (168)

Hz. Âdem, Sri Lanka'da Nud Dağı üzerindeki Serendib'e, Hz. Havva Cidde'ye indirildi. Her ikisi de ah ile efgan eyledi. Hz. Âdem yeryüzüne indikten sonra Mevla'ya çokça tevbeler etti. Gece gündüz yaptığı tevbeleri kabul edildi ve mağfirete mazhar oldu. Hak'tan ona bir vahiy geldi, Safiyyullah çok mutlu oldu. Allah Mekke'ye gitmesini emretti, Hz. Âdem bu emri yerine getirdi. Mekke tarafına gelip Hz. Havva'yı buldu, Hakk'a çok şükreyledi. İki can yeniden vuslata nail oldular. Birlikte Allah'ın huzurunda secdeye kapandılar. Orada bir hayli durup Allah'ın emrine muntazır oldular (b. 138-178):

Gitdi ol cânibe Safî vaktâ

Buldu Havvâ'yı kıldı Hakk'a senâ (176)

*Nâ'il-i vuslat oldı ol iki cân
Oldı birlikde sâcid-i Sübhân* (177)

*Turdılar böyle haylî gün orada
Emrine intizâr için orada* (178)

Eserdeki yedinci bölüm başlığı *Kâbil ve Hâbil'*dir. On dokuz beyitlik bölümde Hz. Âdem'in çocuklarının yaratılışı, Kabil'in Habil'i öldürmesi anlatılır. Keremi nihayetsiz olan Hak Teâla dünyada insan neslinin çoğalmasını diledi. Fermanını Hz. Âdem yerine getirdi. Eşine yaklaştı, Hz. Havva hafif bir yük yüklendi. İlk hamilelikten tek batında Kabil ile onun ikizi ay gibi bir kız dünyaya geldi. İkinci hamilelikte Habil ile yine bir kız çocuğu doğdu. Yirminci doğuma kadar bu tarz üzere kırk çocuk ikiz olarak dünyaya geldi. Allah farklı batınlarda doğan bir erkek ve bir kız kardeşin evlenmesine müsaade etmişti. Hz. Âdem Hakk'ın bu fermanını Kabil ile Habil'e açıkladı ki birbirlerinin kız kardeşleriyle evlensinler. Kabil kardeşini kıskandı ve iki kardeş kavga etmeye başladı. Kabil aynı batında doğduğu kız kardeşini Habil'e vermemek için kardeşiyle mücadele edip Habil'i öldürdü. Kabil, kardeş katili olmakla, cihanda adam öldürme (kıtâl) fiilinin başlatıcısı oldu.

*Kıskanup Hâbil'i Kâbil bu işde hayfâ!
Eyledi ol iki kardaş birbiriyle gavgâ* (187)

*Virmemek hâheri Kâbil ki ol kurdı,
Kardaşı Hâbil'i öldürdi nihâyet urdı* (188)

*Bâdî-i fi'l-i kîtâl oldı cihânda Kâbil
Evvelâ kardaşına olması ile kâtil* (189)

Kabil bu haset fiilini işledi fakat kardeşinin cansız bedenini ne yapacağını bilemedi, hayrette kaldı. Bu sırada emr-i Hak'la iki karga yere inip Kabil'in karşısında kavga ettiler. Biri diğer kargayı öldürdü ve toprağı kazarak ölü kargayı defnetti. Bu acayip hâli gören Kabil "Eyvah, yazık bana!" dedi. Beşeriyet aczini itiraf eyledi. Kargayı taklit ederek toprağı kazıp kardeşinin naaşını defnetti. Kabil, kardeşini öldürerek rahata ermedi, bilakis o kanın derin hüznünü gönlünde duydu. Kendi kendini bir hayli suçladı, pişmanlık duydu. Nedametiyle her an figan eyledi. Anne ve babası ondan nefret etti, Kabil'in içi daraldı ve sürekli sıkıntı yaşadı (b. 179-197):

*Kendine eyledi bir haylî 'itâb u tekdîr
Nâdimetiyle olup hâline her-gâh nefîr* (196)

Vâlid ü vâlidesi eyledi andan nefret

Kaldı Kâbîl bu sûretle hemân pür-zucret (197)

Sekizinci bölümün başlığı *Vefât-ı Âdem ü Havvâ*'dır. Bölümde Hz. Âdem'in oğlu Hz. Şit'in doğumu, Hz. Âdem'in vefatı, defnedilmesi, Tufan'da naaşının gemiye alınması ve Tufan'dan sonra naaşının Hz. Nuh tarafından asıl yerine konulması, Hz. Havva'nın vefatı üzerinde durulur. Metne göre Hz. Âdem, Habil'in katlinden beş yıl sonra vefat etmiştir:

Beş sâl katl-i Hâbil'i geçdikde ol zamân,

Oldı cihândan Safî-i bü'l-beşer nihân (198)

Hz. Âdem yüz otuz yaşına gelince Hz. Şit doğmuştu. Vefat edip Firdevs cennetine gittiğinde ise dokuz yüz otuz yaşında idi. Vefatında Hz. Âdem'in mümin, kâfir kırk bin evladı vardı. Hz. Şit, babasının naaşını Ebu Kubeys Dağı'ndaki bir mağaranın içine defnetti. Tufan zuhur edince Hz. Nuh, atası Hz. Hz. Âdem'in nurlu naaşını gemiye aldı. Tufan bitince yine asıl yerine götürüp defnetti. Hz. Âdem'e on suhuf nazil olmuştu. Hz. Âdem'in vefatından bir yıl geçmişti ki Hz. Havva da vefat edip ukbaya göçtü (b. 198-206):

Fevt-i Safî'yi bir sâl geçdikde göçdi hem,

Havvâ da gitdi dünyâdan uhrâya bil o dem (206)

Eserdeki müstakil dokuzuncu başlık *Hazret-i Şît Aleyhisselâm*'dır. Bölümde teferruata girilmeden Hz. Şit'in neslinden gelenler anlatılır. Hz. Âdem vefat edince Hz. Şit cihana peygamber oldu. Yaşı yüzü geçtiğinde oğlu Enoş dünyaya geldi. Hz. Şit dokuz yüz on iki yaşında vefat etti. Oğlu Enoş onun naaşını defnetti. Enoş yüz doksan yaşına geldiğinde oğlu Kînân doğdu. Kînân yüz yetmiş yaşına gelince oğlu Mehlâil doğdu. Mehlâil yüz otuz yaşına geldiğinde Hz. Âdem'in vefatı vukubuldu:

Yüz otuz yaşına geldi bu kimse dahi

Oldı bu yılda vuku 'iyâfete fevt-i Safî (213)

Mehlâil'in yaşı yüz altmışa gelince oğlu Yared dünyaya geldi. Yared yüz altmış iki yaşına gelince oğlu Ber doğdu. Onun oğlu da Ahnuh'dur. Hz. İdris'in ismine Ahnuh da denilmiştir, diğer namı da Sânyâ'dır (b. 207-216).

İsmine Ahnûh da gerçi dinildi ana

Hazret-i İdrîs de nâm-ı dîger Sânyâ (216)

Eserin yedi beyitlik onuncu bölüm başlığı *Hazret-i İdrîs Aleyhisselâm*'dır. Bölümde kısaca Hz. İdris'in vasıfları ve oğulları anlatılır. Buna göre Allah, Hz. İdris'i peygamber olarak seçti ve ona otuz suhuf inzal eyledi. Hz. İdris yüz altmış beş yaşına gelince oğlu Metuşelah doğdu.

Metuşelah da yüz altmış beş yaşındayken Lâmek adlı oğlu dünyaya geldi. Lâmek yüz seksen yaşındayken oğlu Hz. Nuh doğdu.

*Lâmek de yüz seksen yaşındayken toğup Nûh Nebî
Mû'ciz-nümâ-yı 'âlem oldu dehrde hurşîd gibi* (220)

Kalem ile yazı yazan, kıyafet diken ve zırh yapan ilk insan Hz. İdris'tir. Cenab-ı Hak lütuf eseri olarak onu üç yüz altmış beş yaşında iken daha ölmeden yani canlı olarak semavata yükseltti (b. 217-223).

*Sırr-ı semâvîye anı mazhar ki itmîşdi Hudâ
Hem üç yüz altmış beş yaşında oldu ol eflâk-câ* (222)

*Ya'nî bu sinde zinde hâliyle anı lutf-ı ilâh
Ref' eyledi Me'vâ-yı 'alîyyine ol bî-cây-gâh* (223)

On birinci bölüm *Hazret-i Nûh Aleyhisselâm* hakkındadır. Bölümde insanların sapkınlıkları, yoldan çıkmaları ve Hz. Nuh'un onları irşada çalışması anlatılır. Hz. İdris'in Cenab-ı Hak'ın yüksek katına çıkarılmasından sonra insanlar azgınlık yapmaya başladılar. Hak yolundan ayrılıp dalalete saptılar. Elleriyle yaptıkları putlara tapmaya başladılar. Ayrıca Ved, Nesir, Yegûs, Yeuk gibi putları ilah edindiler. Hz. Nuh peygamber olmadan önce insanların bu sapkınlıklarına şaşırıp "Bu insanlar niçin doğru yola gitmiyorlar?" diye hayretini dile getiriyordu. Hz. Nuh, Allah'ın emri ile peygamber seçildi ve insanları irşada başladı. Kimse onun sözlerine kulak asmayıp çeşitli belalara maruz kaldılar. Hz. Nuh'un irşadından rahatsız olup sözlerinden nefret ettiler. Onu tazibe başladılar. Hz. Nuh Allah'ın dergâhına sığındı. Dedi ki: "Yâ Rab! Kavmimi gece gündüz Hakk'a davet ediyorum fakat benim peygamber olarak gönderilişim onlara asla faide vermedi, bana kulak asmadılar. Davetim netice vermiyor, onları imha etmeye de gücüm yok. Onlara birçok hoş kelam söyledim ama parmaklarıyla kulaklarını kapadılar, beni bir an bile görmemek için başlarını elbiseleriyle örttüler. Senin emirlerine biat etmeyip kibirleniyorlar. Bana birçok eziyet ediyorlar. Buna rağmen onları davete devam ederim fakat bu kavim imana felmez."

*Pa[r]mağıla tıkadılar gûşu
Söyledim haylî kelâm-ı hoşu* (240)

*Örttiler başlarını sevb ile
Görmemekçün beni bir lahzâ bile* (241)

*Bî'ate kibr idiyorlar hayfâ
İiyorlar kuluna cevr ü cefâ* (242)

*İderim da'vete ikdâm yine
Gelmez îmâna ol akvâm yine* (243)

H. Nuh bunu Rahman'a arz etti, kavmi ise belayı hak etti. H. Nuh Allah'ın onlara bahsettiği birçok nimeti hatırlatıp bir hayli nasihat etti. Nasihatını dinleyen olmadı. O da "Ey Allah'ım bunlar kâfir oldular, sana çokça isyan ediyorlar, Dilerim bunlardan bir ten bile kalmasın, sen hepsini mahvet." niyazda bulundu. Kahra layık olan kâfir kavmi için beddua eyledi (b. 224-249):

*Bed-du'â eyledi kâfirler için
Oldılar berzede-i kahr bütûn* (249)

Eserdeki on birinci bölümün başlığı *Tûfân*'dır. Bu son bölüm yaklaşık elli beyittir. Kahhar olan Allah'ın kâfir kavimlerin mahvolması için emri sadır oldu. Allah H. Nuh'a belanın geleceğini bildirdi ve bir gemi yapmasını emretti. H. Nuh gemi yapmaya başlayınca kavmi başına toplandı. Onunla alay etmeye başladılar. H. Nuh sabretti. Gemi inşası ilerledikçe o zalim kavim gemiye girip içine bevlettiler, daha başka edepsizlikler yaptılar. Bu sırada kavmin başına çeşitli belalar gelmeye devam etti. Hepsini uyuz illetine mübtela oldu. O gürühtan uyuz olmuş ismi meçhul biri, gemiye düştü ya da biri onu gemiye attı. Çıktıktan sonra iyileşti. Bunu gören herkes gemiye atladı. Üstlerini, başlarını sürerek gemiyi temizlediler. Bu hâldeki hikmeti anlamayarak hayret ettiler. Yine küfür üzerinde ısrar edip Hakk'ın gazabına müstehak oldular. H. Nuh'la alay etmeye devam ettiler.

*"Hani evvelce idi peygamber!
Şimdi olmuş bakınız bir dülger"* (264)

*Diyerek eylediler istihzâ
Oldılar cümlesi küfrân gûyâ* (265)

Bu sözlerine karşılık H. Nuh "Ben de size sonra gülerim, Kahhar olan Allah'ın afeti size gelecek, feryadınıza bakmadan hepimizi kahredecek." dedi. Tam bu sözlerin söylendiği anda tandırdan su kaynamaya başladı. O melek yüzlü peygambere şu yolda emir geldi: "Gark olmayı hak etmiş ve kâfir olanlardan kimseyi gemiye alma!" H. Nuh emrin gereğini yerine getirdi. Tufan koptu, yağmurlar yağarken gemiyle deryaya çıktı. İnanan insanları ve

çift olmak üzere her cins hayvanı gemiye aldı. Gemide yetmiş beş Müslüman kimse vardı. Her tarafı dehşetli zulmet bulutları kapladı. Bela yağmuru o kadar yağdı ki gökyüzü sanki tufana gark oldu.

*Kapladı çünkü sehâb-ı zulmet,
Cihet-i erba'ayı pür-dehşet* (274)

*Yağdı ol rütbe ki bârân-ı belâ
Sanki Tûfân'a garîk oldu semâ* (275)

Hız. Nuh'un Kenan adlı oğlu babasına itaat etmekten kaçtı, dalalet ehlerinden oldu. Babası ona "Oğlum gitme, fitne ateşinin yoluna rağbet etme!" dediye de diğer ismi Yam olan Kenan, "Beni koruyacak bir bağa girerim ya da dağa çıkarım, kurtulurum. Veya bela denizine girerim." dedi. Tam bu anda büyük bir dalga gelip baba ile oğulun arasını ayırdı. Dalga diğer boğulanlarla birlikte Yam'ı gark etti.

*İtdi ol mevc kapup Yâm'ı garîk
Anı mağrûklara itdi refîk* (282)

Gemi dağ gibi dalgalar üzerinde, denizde yüzmeye başladı. Deniz üzerinde kırk gün durmadan dolaştı. Kâfir kavim dalgalar arasında kalıp boğuldu. Allah arza emretti ki: "Suyu yut!" Semaya dedi ki: "Suyu tut!" Gökyüzü suyu tutmaya, toprak da yutmaya başladı. Azgınlık ve haddi aşma belasının tufanı gitti. Necat bulan müminler Allah'a şükretti. Geminin altındaki sular bitince gemi Cudi Dağı'nın tepesinde durdu. Cenab-ı Hak Hz. Nuh'a karaya çıkmasını emretti.

*Bitdi vaktâ ki sular keştide
Turdu re's-i cebel-i Cûdî'de* (290)

*Kıldı fermân Hudâ-yı Rahmân
Karaya çıkmasını Nûh'un o ân* (291)

Hız. Nuh ile kavmi gemiden çıktılar. Selametli bir uykuya daldılar. Gemi, bu büyük belayı hatırlamaya ve halkın ibret almasına sebep olmak için bir hayli zaman orada durdu. Peygamberlik geldiğinde Hz. Nuh'un elli yaşında olduğu rivayet edilir. Tufan başladığında ise altı yüz yaşında idi. Cenab-ı Hak üç yüz elli sene sonra Hz. Nuh'un ruhunu kabzetti.

*Yaşı altı yüz idi ol demler,
Ki zuhûr eyledi Tûfân'dan eser* (296)

Üç yüz elli sene sonra eyvâh
Nûh'unun ruhunu aldı Allâh (297)

Âlemlerin Rabbi olan Allah, insanları Hz. Nuh'un neslinden çoğaltmayı irade etti. Bundan dolayı Hz. Nuh'a *ikinci Âdem* denilir. Bu namı âleme yayıldı. O Nebî'nin Hakk'a iman eden Sâm, Hâm ve Yâfes adlı oğulları vardı. Âlem bunlardan fer alıp insanlığın nesli bunlardan çoğaldı (b. 250-301).

Dinilir Nûh'a ikinci Âdem
Oldı bu nâmı da zîb-i 'âlem (299)

Sâm, Hâm, Yâfes adıyla var idi
Mü'min-i Hak o Nebî'nin veledi (300)

Türedi nesl-i beşer bunlardan
Aldı 'âlem dahi fer bunlardan (301)

Sonuç

Kıyas-ı enbiya ya da peygamber tarihi olarak bilinen eserlerde genel olarak kâinatın yaratılışı, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den başlayıp son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelen peygamberlerin hayat hikâyeleri ve kavimlerinin başına gelen ibretli hadiseler anlatılır. Bu eserlerde zikri geçen olaylardan insanların ders almaları, şerlerden uzaklaşıp hayra yönelmeleri hedeflenir. Bu türde yazılan bazı kitaplarda *Kur'ân*'da zikredilen bütün peygamberlerin hayatına yer verilir, bazılarında ise Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. Musa gibi bir ya da birkaç peygamberin kıssası anlatılır. Kıyas-ı enbiya türünde ilk eser veren müellif Arap edebiyatından Vehb b. Münebbih'tir (ö. 110/728). Bu alandaki ilk müstakil eserleri veren müellifler ise Kisâî (ö. 189/805) ve Sa'lebî'dir (ö. 1035). Sonradan yazılan peygamberler tarihine ait eserler bu iki müellifin eserlerinin tercümesi ya da özeti mahiyetindedir.

Arapça ve Farsça kıyas-ı enbiyaların yanında Türkçe manzum ve mensur kıyas-ı enbiyalar da yazılmıştır. Kaynağını doğrudan *Kur'ân-ı Kerîm*'den alan, hadis-i şerifler, kitab-ı mukaddes ve sözlü kültür unsurlarıyla beslenen kıyas-ı enbiya türü Türk İslam edebiyatının beslediği en mühim kaynaklardan biri olmuştur. Bu türde bilinen ilk Türkçe eseri *Kıyasü'l-enbiyâ* adıyla Rabgûzî Nâsiruddîn (ö. 710/1310'dan sonra) yazmıştır. Harezmi Türkçesiyle mensur bir şekilde yazılan bu ilk eserden sonra yine Doğu Türkçesiyle yazılan Ali Şir Nevâyî'nin (ö. 906/1501) *Târîh-i Enbiyâ ve*

Hükemâ'sı dikkat çeker. Bu eserler dışında Türk edebiyatında manzum/mensur pek çok kısas-ı enbiya yazılmıştır. Kütüphanelerde çoğu Kisâf ve Sa'lebî'nin eserlerinin tercümesi mahiyetinde müellifi, mütercimi, müstensihi bilinen ya da bilinmeyen birçok Türkçe kısas-ı enbiya bulunmaktadır. Bu alandaki müstakil eserlerin yanında mesnevilerde ya da divanlarda eserin bir bölümünde kısas-ı enbiyaların anlatıldığı örnekler de vardır. Klasik edebiyatımızda yazılan kısas-ı enbiyaların geneli mensurdur. Manzum olarak yazıldığı tespit edilen en eski Türkçe *Kısâs-ı Enbiyâ* XVI. yüzyıl şairi Hindî Mahmûd'a (ö. 987/ 1579'dan sonra ?) aittir. II. Abdulhamit ve Meşrutiyet Dönemlerinde, 1315/1898-1338/1920 yılları arasında edebiyatımızdaki kısas-ı enbiya türü ile ilgili eser sayısında bir artış görülür. Bu zaman diliminde yazılan Türkçe eserlerden biri de Şevket Gavsî'nin *Manzum Târîh-i Enbiyâ'sı*dır.

Eser 1313/1896 yılında İstanbul'da, İstepan Matbaası'nda, Osmanlı Türkçesi ve Arap alfabesi ile basılmıştır. Şimdilik ilk bölümüne ulaşılabilen manzumede kâinatın yaratılışından başlayarak 11 başlıkta Hazret-i Âdem'den Hazret-i Hud'a kadar olan üç peygamberin kıssaları anlatılır Besmele hakkında bir manzume ile başlayan 301 beyitlik eser, mesnevi nazım şekliyle ve aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Klasik edebiyat geleneğine bağlı olarak tevhid, naat, çehar-yar ve Sultan Hamid'e methiye bölümleriyle devam eden eser 46 sayfadır. Şair Gavsî Bey, eserin başında *Hilye* sahibi Hâkânî Mehmed Bey'i (ö. 1015/1606) örnek aldığını, Hâkânî'nin yaptığı gibi hayırla yâd edilmeye bir vesile olmak amacıyla eserini kaleme aldığını ve her peygamber için bir bölüm yazmayı düşündüğünü ifade eder. Fakat kütüphanelerde sanatçının bahsettiği diğer bölümlere ulaşamadığı için eldeki ilk bölüm haricinde eserin devamı hakkında bilgimiz yoktur.

Manzum Târîh-i Enbiyâ'da klasik mesnevi geleneğinin büyük ölçüde devam ettiği görülür. *Bed'-i kelâm* başlıklı ilk beş beyit *besmele-nâme* mahiyetinde bir bölümdür (1-5). Sonraki sekiz beyit tevhit (6-13) şiiridir. Devamındaki dokuz beyitte Hz. Peygamber (sav) için na't (14-22), ardından üç beyitte çehar-yâr na'ti vardır (23-25). Sonraki on beyitte ise Sultan Abdulhamit'e methiye bölümü bulunmaktadır (26-35). Methiyenin devamındaki on dört beyitte eserin yazılış sebebi üzerinde durulur (36-49). Münacat bölümü mesnevi geleneğindeki klasik düzenden farklılık arz eder. *İntibah* başlıklı on dört beyitlik bölümde şair, aczini, kusurlarını ve günahlarını dile getirip Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine sığınır (50-63). Bölümdeki bir beyitte şair *Gavsî* mahlasını kullanır. Esas konuya 64. beyitten itibaren başlanır. Manzumede 11 başlıktan her biri belli bir konuya ya da peygamber kıssasına ayrılmıştır.

Eserde genel olarak açık, anlaşılır bir üslup ve samimi bir dil kullanılmıştır. Kimi beyitlerde Servet-i Fünun Dönemi'ne has süslü, sanatlı ifadelere yer verilse de eserin bütününde sade bir anlatım tercih edildiği söylenebilir. Tahkiyeli anlatımın olduğu beyitlerde yalın bir dil ve üslup, sıfatların yoğun olduğu bölümlerde sanatlı anlatım dikkat çeker. Arapça ve Farsça tamlamaların yoğun olduğu beyitler de görülmektedir. Eserde ağırlıklı olarak remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı kullanılmakla birlikte aruz ölçüsünün farklı kalıplarına da yer verilmiştir. Bu durum, eserin kaleme alındığı dönemin genel eğilimiyle paralellik göstermektedir. Aruzun başarılı kullanıldığı beyitler olmakla beraber vezin kusuru olan birçok beyit örneği de vardır. Söz konusu durum, şairin biçimden ziyade muhtevayı önceliğine işaret sayılabilir.

Bu çalışmayla Dâniş-zâde Şevket Gavsî'nin kaynaklarda ismi zikredilen ancak hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmayan *Manzum Târîh-i Enbiyâ* adlı eserinin ilk kısmı şekil ve muhteva bakımından incelenmiş, eserin çeviri yazılı metni verilmiş, literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: RÇ; **Kavramsallaştırma:** RÇ; **Literatür Taraması:** RÇ; **Veri Toplama:** -; **Veri İşleme:** -; **Analiz:** -; **Yazma - orijinal taslak:** RÇ; **Yazma - inceleme ve düzenleme:** RÇ.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

AHMED CEVDET PAŞA. *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*. İstanbul: Bedir

- Yayınevi, 1966.
- AKKAYA, Hüseyin. “Şemseddin Sivasî'nin Süleymâniyyesi”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- ALİŞİR NEVÂÎ. *Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ: (Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım)*. Editör Vahit Türk. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2018.
- ALPER, Kadir. “Türk Edebiyatında Süleymân-Nâmeler”. *Turkish Studies* 9, sy 7 (2014): 147-163.
- ALTUNTAŞ, Halil, ve Muzaffer ŞAHİN, çev. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. 12. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011.
- ATA, Aysu. *Nâsırüddîn bin Burhânüddîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiyâ [Peygamber Kıssaları], I-II*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- AYDEMİR, Abdullah. *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- AYDEMİR, Abdullah. *Tefsirde İsrailiyyat*. Ankara: DİB Yayınları, 1979.
- BAŞARA, Erol. “Dânişzâde Şevket Gavsî'nin Mûsikîmiz ve Taksîmler'le İlgili Bir Makalesi”. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIV, sy 1 (2010): 125-131.
- BİRDAL, Tuğba. “Dânişmendzâde Şevket Gavsî'nin Gülzâr-ı Şebâb'ının Transkripsiyonu ve İncelemesi”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- DÂNiŞ-ZÂDE ŞEVKET GAVSÎ. *Manzûm Târih-i Enbiyâ*. İstanbul: İstipan Matbaası, 1313.
- DİLÇİN, Cem. *Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi*. 6. Baskı. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- EREN, Hulusi. “‘Nev-Heves’ Bir Şairin İlk Şiirleri: Dâniş-zâde Şevket Gavsî'nin ‘Bahâr-ı Hevesim’ Adlı Şiir Mecmuası”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 4, sy 6 (2022): 1779-1807.
- GÜLDAŞ, Ayhan. “Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâme'si”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.
- GÜNGÖR, Zeynep. “Manastırlı Mehmed Rıfat'ın Tuhfetü'l-İslâm'ı (İnceleme-Metin)”. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- HİNDÎ MAHMÛD. *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli metin-Tıpkıbasım)*. Editör Ahmet Karataş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- İNAL, Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul: Milli Eğitim

- Basımevi, 1969.
- İPEKTEN, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. 21. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- KARA, Mustafa. "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz". *İslâmî İlimler Dergisi* 9, sy 1 (2014): 69-102.
- KARATAŞ, Ahmet. "Hindî Mahmûd Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kısas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni I-II". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- KARATAŞ, Ahmet. "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü". *Diyanet İlmî Dergi* 49, sy 3 (2013): 113-126.
- KAYA, Bayram Ali. *Tekke Kapısı: Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2012.
- KAYA, Remzi. "Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy 2 (2002): 31-58.
- KEKLİK, Murat. "Manzum Bir Kısas-ı Enbiyâ". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 8, sy 21 (2021): 217-245.
- KISTIRAK, Saim. "Enbiyâ-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)". Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2023.
- KİRAZ, Seydi. "Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi Hz. İsa". *EKEV Akademi Dergisi* 18, sy 60 (2014): 261-280.
- KODAMAN, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, t.y.
- KÖKSAL, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 15. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- ÖZTUNA, Yılmaz. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- PALA, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. 5. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- ŞAHİN, M. Süreyya. "Kısas-ı Enbiyâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25:494-95. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- ŞENGÜL, İdris. "Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri". *Diyanet İlmî Dergi* 32, Sy 4 (1996): 63-91.
- TÜMER, Günay. "Bir Türkçe Kasas-ı Enbiyâ". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Xxii (1978): 297-404.

USLU, Recep. "Neyzen Mahmut Şevket Özdönmez (ö.1954) ve Türk Müziği Görüşleri", 103-25. İstanbul, 2011.

USLU, Recep. "Özdönmez, Mahmut Şevket Gavsı". Ansiklopedik Sözlük. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2019. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozdonmez-mahmut-sevket>.

YILMAZ, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.

EK 1: Manzûm Târîh-i Enbiyâ

Manzûm Târîh-i Enbiyâ

Birinci Kısım

"Hilâkat-ı 'âlem"den bed' ile "Hüd "Aleyhi's-selâm"ın bi'şetine kadar olan
vukû'âtı ihtivâ ider

Mü'ellifi

Bâb-ı Ser-‘askerî Süvârî Dâ’iresi Tahrîrât Kalemî Ketebesinden

Dâniş-zâde Şevket Gavsî

İstanbul

(İstapan) Maṭba‘ası- ‘Atîk Zabtîye Şoḡaḡı’nda numara 78

1313/1896

[s. 3]⁴⁸

Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-raḥîm

Bed’-i Kelâm

[Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün]

1. Besmeleyle ideyim bed’-i süḡan
Ola tâ vech-i ifâde rûşen

Besmele kâşif-i her müşkildür
Nür-baḡş-ı zulümât-ı dildür

⁴⁸ Köşeli parantez içine alınan bölüm ve başlıklar manzumenin aslında olmayıp metnin tanzimi için ya da muhtevaya göre tarafımızca konulmuştur.

- Besmele olsa her işde reh-ber
Pey-revin yüsre ol îşâl eyler
- Tıfla ilk olması bir besmele-ḥā'n
Kim olur bâis-i 'ilm ü 'irfân
5. Nice mübhemlere maḥrem eyler
Âdemi 'âlim-i 'âlem eyler
***49
- [s. 4.] **[Tevhîd]**
- Ḥaḳ Te'âlâ o ilâh-ı tâhir
Ḥâlîḳ-ı kevn ü mekân ol Ḳâdir
- O ki cân-baḥş-ı ten-i insândır
Bir avuç topraḡı feyz erzândır
- O ki luṭfiyla şuyı gökte tutar
O ki ḳahrıyla olur tûfân-bâr
- O ki zînetde tanzîm-i fezâ
O ki envâr-res-i arz u semâ
10. Devr-fermâ-yı nücûm u meh ü mihr
Seyr-i meges âmir-i ecrâm-ı sipihr
- Birdir aşlâ aña yoḳdur emşâl
İki 'âlem aña bürhân-ı celâl
- Ḥamd, Allâh'ıma bî-ḥadd ü 'aded
Kim odur Vâḥid ü Vehhâb u Şamed
- Şükür, in'âmına, iḥsânına çok
Çünkü başka bize bir Mün'im yoḳ
- [s. 5.] **[Na't]**
- Ḥâzret-i faḫr-i rûsul faḫr-i cihân
Muştafâ nâm u Muḫammed 'ünvân
15. Zât-ı maḥbûb Ḥudâ-yı Maḫmûd
Ḥâzret-i Aḫmed müştâḳ-ı Vedûd
- O ser-efrâz-ı resûlân-ı ilâh

⁴⁹ Osmanlı Türkçesi ile basılmış eserin, bölüm aralarındaki yıldız işaretleri ve beyitlerde kullanılan noktalama işaretleri çeviri yazıda aynıyla muhafaza edilmiştir.

Ḥilḳat-i ‘āleme *levlāk*⁵⁰-i güvāh

Ki o ser-saṭr-ı kitāb-ı insān
Ki o dībāce-i mevcūd u nihān

Ki o şīr-āzāde şuḥf-ı ümem
Ḥātīme-baḥş-ı risāletdir o hem

Ki o fermān-revā-yı Mennān
İki iḳlīm üzere ol sulṭān

20. Vāzı‘-ı şer‘-i şerīf-i ümmet
Nāşir-i ḥükm-i münif-i sünnet

Ki o peygamber-i muḥtār-ı Ḥudā
Şalavāt ile selām olsun aña

Ola hem vāşıl-ı pīş-i cennāt
Āl ü evlād-ı resül üzre şalāt

[s. 6.]

[Medḥ-i Çehār-yār]

Çār-yār-ı güzīn ü aşḥāb
Nezdine de irişe hem bu ḥiṭāb

Dīni anlardır iden böyle büleñd
İctihādātını Ḥaḳ itdi pesend

25. Olalım anlar için şubḥ u mesā
“Raḍiyallāhu Te‘ālā” gūyā

[Medḥ-i Sulṭān Ḥamīd]

Şehriyār-ı ḥaşem-ārā-yı serīr
Tāc-dār-ı ḥükm ü pür-tedbīr

O ki eslāfına faḥr u ser-tāc
Luṭf-ı deryā vü mürüvvet-i emvāc

Bir küçük luṭfi deger biñ dehre
Bir büyük devlete olmuş behre

⁵⁰ Bu kelime, kudsî hadis olup olmadığı şüpheli olan “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.” mealindeki “Levlāke levlāke le-mâ halaktü'l-eflāke” sözünden iktibas edilmiştir. Mehmet Yılmaz, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler. (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013): 456.

- [s. 7.]
30. Ğark ider ni'metine milletini
Gösterir şefkat ile şevketini
35. 30. Kâlbi ilhâmîna ser-i hüküm
Fikri meşgûl-ı nizâm-ı 'âlem
- Yedidir menbâ'-ı cûd u ihsân
Dest-gîr-i 'aceze, hâtem-şân
- Ya'nî ol Hâzret-i Sultân Hamîd
O hilâfet-mağar, ol şâh-ı ferîd
- Ķudsiyetle melik-i mülk-i âbâd
Evliyâ-sîret ü aktâb-ı nihâd
- 'Aşr-ı şâhâneде yazdım bir eşer
'Ömr-i şâhânesi olsun evfer
35. Ola milyonla eşerler zâhir
Nice hayrâta o kim bâ'ışdir
- ***
[Sebeb-i Te'lîf]
- Şâhib-i hilye o timşâl-i zekâ
Ya'nî Hâkânî bî-mişl ü dehâ
- Naẓm ile vaşf-ı nübüvvet itmiş
O hülûşuyla cinâna gitmiş
- Şâd ola rûhı cinânda haqqâ,
Oķunulduķca virir câna şafâ
- [s. 8.]
40. Eylemiş mest anı 'aşķ-ı Hâbîb
Cur'a-nüş olduğı demde o lebîb
40. Anı ol bâde ki bî-hüş itmiş
Ķayreti vaşfi ferâmüş itmiş
- Eyledim işte bunu der-'uhde
Naẓm-ı târîh-i rûsul itmekde
- Her nebîye yazaraķ ayrı fuşûl
Minnetu'llâha merâm buldı huşûl
- 'Aczimi mu'terefim ser-te-ser

Bu kitâbım dağı işbât eyler

İştihâr itme degildir fikrim
Var benim sâdece řu bir fikrim

45. Çıka bir ehl-i hüner meydâna
Koya bir şöyle eşer meydâna

Ola maqbûl-i cihân ol eşeri
Yayıla ‘âleme şıyt-ı hüneri

Olayım fağır ile ben de rüşen
Göre teşvîkimi ‘âlem-i ağsen

[s. 9.] Sebeb-i mağfîret olsun diye ben,
Eyledim haşr-ı zamân u dil ü ten

Eylesün luğfına erzân âmîn!
Müste‘ânım olan ol Rabb-i Mu‘în

[s. 10.] **İntibâh**

50. Gelecek vaqt-i hesâb u mîzân
Müncî’-i ‘abd o dem ancak îmân

Ne ‘aceb meclis olur bilseñ o dem
Kimi mağmûm, kimisi hurrem

‘Arşa-i mağşere ümmet tolaçağ
Kimi handân, kimi giryân olacağ

Açılup defter-i a‘mâl-i beşer
Kurulup bezm-i ‘adâlet yer yer

O zamân perde-i gaybî açılır
O feżâyâ dađı nûrı saçılır

55. Şoracağ halka muhağğak Allâh
‘Amelin hâkim-i muğlâğ Allâh

İşte ol dem ki me‘âşî çoğdur
Bî-‘azâb cennete girmek yoğdur

Yoğ, ‘ukûbetsiz de girer Firdevs’e
Mazhar-ı ‘afv-ı Hağ olmuş kimse

[s. 11.] ‘Afv u gufrânı nihâyetsizdir

Merhamet Tañrı'sıdır yok eşi bir

Lâzım ümîd bu yolda kıluna
Havfsız lîk ne mümkün buluna!

60. Bâ-ğuşûş âh bu nâ-çiz kılı
Rû-siyâhâne cesed-hîz kılı

O ki âlûde-i çirk-âb-ı günâh
Ya'nî **Gavsî**-yi kerem-h^vâh-ı ilâh

İdiyor 'afvını her ân ricâ
Döküyor eşk-i terin şubh u mesâ

Bizi 'afvı ile kılsun gufrân
Oluruz yoksa düçâr-ı hüsrân

[s. 12.]

Hilkat-ı 'Âlem

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

"Küntü kenzen..."⁵¹ mâ'nâ-yı kudsîsi üzre ol ilâh
'Âleme bildirme zâtın istemiş bî-iştibâh

65. Eylemiş ibdâ' ya'nî kâ'inâtı cümle Haq,
Bilsün Allâh'ın diye hâk u sipîr-i nüh tîbâk

Eylesün tevhîd meskûn-ı semâvât u zemîn,
Hikmeti üzre yaratmışdır cihâmı ol Mu'în

Kavl-i *Kur'ân* üzre altı günde ol Perverdigâr
Eyledi icâd-ı 'âlem bi't-tamâm ol Kirdigâr

Lâ-mekândır bî-gümân ol Hâzret-i Rabb-i 'Alîm
Yok idi hiçbir şey andan gayrı vardı ol Kerîm

Evvel ü âhîr kabûl itmez taşavvur Zü'l-celâl
Yokluğu yokdur ezelde varlığı bulmaz zevâl

70. İtdi halk ervâhı vaqtâ ol ilâh-ı Müste'ân
Ol ezel şân ü ebed mevcûd olan Rabb-i cihân

⁵¹ Kutsî hadis veya uydurma hadis olduğu rivayet edilen bu iktibasın tam metni ve manası şöyledir: "Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'refe fe-balektü'l-halka li-u'refe (li-ya'rifûnî)" "Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım." Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 396.

Dizdi şaf üzre ol ervāḥa ilāh itdi ḥiṭāb
Kim (*elest...*)⁵² oldı mücerred ol ḥiṭāb-ı Müsteṭāb

[s. 13.]

Ol ḥiṭāb-ı ‘izzete virdi cevābı ser-te-ser
Bir ṭarāf ervāḥdan Allāh’ı taṣdīk itdiler

İtmedi bir zümre taṣdīk ‘ubūdiyyet-i merām
Oldılar anlar da ol ḥāletle küfr içre müdām

Mü’min ü kāfir seçildi rūḥlardan ol zamān
Maḥzar-ı ḳāl-i ezel dünyādaki hep merdümān

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

75.

Girmeden şürete ervāḥ, Ḥudā
O zamān eyledi tā‘yīn-i ḳazā

Dindi taḳdīr ü ḳader bu ḥāle
Maḥzār elbette beşer bu ḥāle

Bütün a‘māl muḥarrir levḥā
Bütün aḥvāl muḳaddir revḥā

Zerrece bir ḥareket ḥükm-i ḳader
Gerek ol ḥayr, gerekse ola şer

Ba‘zı düşvārca ḥālet vardır
Aña şabriñda sa‘ādet vardır

[s. 14.]

80.

Meşelā ḳāh-ı belāya düşürür
Yine sen ḥamd ile ḥāke yüzi sür

Luṭf u iḥsānına pāyān yoḳdur
Nā‘ili olmadıḳ insān yoḳdur

[s. 15.]

Ḥalk-ı Ādem ü Havvā

Ḥilḳat-ı Ādem ‘Aleyhi’s-selām

[Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün]

⁵² Bu kelime A'râf suresinden iktibas edilmiştir. Kelimenin zikredildiği ayetin meali şöyledir: “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir.” (el-A'râf 7/172).

Cenâb-ı Kâdir-i muṭlak yaratdı cümle eşyâyı
Kalem, levḥ ü cehennem, cenneti, dünyâyı, 'ukbâyı

Ḥitâma irdiginde bu irâdât-ı ilâhîyye
İrâde itdi ḥalk-ı Âdem'i zât-ı ilâhîyye

Melekler ḥalk olunmuşdı buyurdu anlara i'lâm,
Yaratmaḥ istedigini bir ḥalîfe eyledi ifhâm

85. Tıyunca bu ḥitâb-ı 'izzeti cümle ferîştehler
Ḥudâyâ ictisâr itdi su'âle şöylece yek-ser:

[Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün]

"Biz ḥamdiñ ile, zikriñ ile şâm u seḥergâh"
"Taḳdîs ideriz zât-ı ulûhiyyetiñ Allâh!"

"Ḥâl böyle iken sen yine eylersin irâde"
"Bir kimse yaratmaḥ ki düşer baḡy ü fesâda"

[s. 16.]

"Ḥûn-rîz olacaḡ, eyleyecek zâtıña 'işyân"
"Dünyâya gelüp nesli anıñ ya'nî ki insân"

"Bir böyle 'aceb zümre mi taḥlîḡ dilersin?"
"Ol âfet-i dünyâya mı ta'lîḡ dilersin?"

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

90. Bu güft ü gūya karşı titredüp eflâki dehşetle
Cevâb-ı Ḥaḡ şudûr itdi şu tarz üzre mehâbetle

[Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün]

"Olmaz size mâ'lüm o ḥikmetlerim aṣlâ"
"Zâtım bilirim andaki aḥkâmımı ḥaḡḡâ"

"Ḥalk itmedeki ḥikmet anı nice 'ayândır"
"Ancaḡ size ol ḥikmet ise ser-nihândır"

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

Şimâḡ-ı câna irdikde kelâm-ı Ḥaḡ surâdıḡdan
Ḥamûş oldu bütün ehl-i semâ havf itdi Ḥâlîḡ'dan

Ḥülâşâ Ḥaḡ ḡurı balçıḡdan itdi bir cesed terkîb
Yaratdı çâr-'anâşır üzre ḡıldı Âdem'i tensîb

- [s. 17.] 95. İdüp rûh-ı ilâhîsin aña nefh eyledi ihyâ
Bütün esmâ-yı mevcûdâtı tâ'lîm itdi hem Mevlâ
- Olunca rû-nümâ zinde hemân ol nüshâ-i kübrâ
Melekler oldılar Hakk'a muhâtab şöyle ser-tâ-pâ
- "Ta'dâd idiñ esmâsını mevcûdlarıñ siz!"
"Sâbıkdaki sözde siz eger şâdik iseñiz!"
- Ferîsteh cümleten oldı kuşûrun mu'teref ol ân
Kılup 'arz-ı tazarrû' şöyle cehlin eyledi ityân
- "Sübhâneke lâ 'ilmelenâ..."⁵³ bilmeyiz el-hağ!"
"Bildirseñ anı biz biliriz böylece ancağ!"
100. Hudâ fermân kıldı Âdem'e ihbâr-ı esmayı
Şafıyyu'llâh şaydı anlara esmâ-yı eşyayı
- Bütün mahcüb kaldı ol melekler piş-i Mevlâ'da
Görünce ol halîfe kim olur esmâyı ihşâda
- [s. 18.] Beyân itdi Hudâ mâfi'z-zamîrin anlarıñ süsü
Dimişlerdi tenâm için "Hakk'a yarar mı bu?"
- Şafi'niñ kıldığın neslin müşerref nûr-ı Aħmed'le,
Nice peygamber ü aşhâb u şâlihlerle bi'l-cümle,
- İdince anlara inbâ'-ı ilâh zü'l-hikem der-hâl
Bütün taşdığ itdi hikmet-i Hakk'ı kalup da lâl
105. Şafi'ye secdeyi emr itdi bundan soñra ol Mevlâ
Melâ'ik şaf şaf oldı emr-i Hakk'ı eyledi ifâ
- Fağat iblîs itdi imtinâ'-ı secde kibirinden
İbâ' itdi aña da ol Hudâ fermân itmişken
- Mu'âhiz oldı şeytânı şu yolda Hâlık-ı 'âlem
Didi şöyle o matrûd u la'îne Hağ hemân ol dem
- "Bî-vâsıta hağ itmiş iken Âdem'i zâtım,"
"Ya'nî yed-i kudret itmiş iken anı kâ'im,"

⁵³ Burada Bakara suresinden iktibas yapılmıştır. İktibas edilen ayet meali şöyledir: "Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler." (el-Bakara, 2/32).

- "Neyidi ki saña oldı aña secdeye mâni'?"
"Söyle ne için, neydi 'aceb ol şeye mâni'?"
- [s. 19.] 110. Bu isticvâba itdi şöylece izhâr-ı istikbâr
O şeytân-ı la'în, ol ser-keş-fermân u bed-girdâr
- İtdiñ beni âteşden anı halk çamurdan
Ben âhyârım elbet idemem secde aña ben
- Didi vaktâ ki şeytân bu kelâmı kibr ü naḥvetle
O dem ḳurb-ı Hudâ'dan ḫard idildi la'n ü nefretle
- O demden oldı nesl-i Âdem'e iblîs de düşmen
Tedârik eyledi igvâ vü idâlâlaten ol demden
- [s. 20.] **Hilkat-ı Havvâ 'Aleyhi's-selâm**
[Mef'ülü Mefâ'ilün Fe'ülün]
- Vaktâ ki Hudâ-yı gayb-ı 'âlem
İkrâm-ı Şafî'yi kıldı itmâm
115. Cennâtına dâhil itdi soñra
Elḫâfına nâ'il itdi soñra
- Ġarḳ oldı şafâ vü zevke Âdem
Şâdî ile ḫaldı şevke Âdem
- Her istedigi aña müheyyâ
Her emrin ider melâ'ik ifâ
- Yalnızlık için Hudâ'ya yalnız
Bed' eyledi iştikâya yalnız
- Hem-cinsini ârzü idince,
Vâdi-yi şikâyete gidince,
120. Ḥaḳ kıldı o maḳşadında erzân
Ḥavvâ'yı aña idüp de iḫsân
- Cennetde uyurdu bir gün Âdem
Yoḳdı aña ḫ'âbdâş u hem-dem
- [s. 21.] İtmeksizin ol Şafî'yi âgâh
Ḥavvâ'yı yaratdı enver Allâh
- Ol mâh-ruḫı ten-i Şafî'den

Ḥalk eyledi ol ilāh-ı aḥsen

Ādem daḥi oldı fāriḡ-i h'āb
Ol mihr-cemāli gördi pür-tāb

125. Ḥayretle aña nigāh kıldı
Biñ ḥamd ile ilāh kıldı

Bu luṭufdan Ādem oldı memnūn
Bir his ile ol dem oldı meftūn

Deryā-yı fu'ād geldi cūşa
Emvāc-ı vedād geldi cūşa

Birlikde Ḥudā'ya kıldı secde
Ādem'le refīqi geldi vecde

Ol gül-ruḥa sordı ismin Ādem
(Havvā!)yı cevāb aldı ol dem

130. Āḡāz-ı muṣāḥabet olundu
Bir ḥaylī mülātefet olundu

[s. 22.] Yek-dīgere 'āşık ol iki cān,
Tezvīc kıldı Ḥaḡ'dan ol ān

Elṭāfına zāmm ile cinānı,
Ḥaḡ eyledi anlarıñ mekānı

Min-ba'd behiştde kıldı
Bī-ḥadd şafā vü zevḡ alındı

Virdikde cinānı anlara cāh,
Virmişdi şu emri lâkin Allāh

[Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün]

135. "Cennātımı virdim size zevḡ itmege ancak"
"Bir şu şecer eşmārını itdim nehy-i muṭlaḡ"

[Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün]

Bu emre mutāba'ātde anlar
Vā'd itdi ikisi de ber-ā-ber

Bir ḥaylī zamān geçdi böyle
Perhīz idildi andan öyle

[s. 23.]

Hubû-ı Âdem ü Havvâ

[Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün]

Yine bir gün uyurdu cennetde
Hayf! Âdem bulundu gafletde

Gez buyurdu refîkâsı ammâ
Gülşen-i cenneti hezâr-âsâ

140. Böyle iblîs maqşada irdi
Hayye şeklinde cennete girdi

Diyerek es-selâm yâ Havvâ
Başladı itmege anı igvâ

Müznib itdi şu yolda Mevlâ'ya
Didi şeytân ya'nî Havvâ'ya

"İder nehy Hağ bu şecerden neden?"
"Sizi eylerim diñle âgâh ben!"

145. "İden meyve ekl ol şecerden alup"
"Mü'ebbed yaşar cennet içre kalup"

[s. 24.]

Bununçün dirîğ itdi sizden Hudâ
İdin turmayup ekl şubh u mesâ

İşidince bu sözleri Havvâ
Kandı ekl eyledi anı hayfâ

Didi şeytân görünce kandığını
Anı gerçek sözünde şandığını

"Götür andan Şafî'ye de yiye tâ"
"Arkaşsız yimek revâ mı saña?"

150. Bu sözi söyleyüp de oldı nihân
Vesvese virdi böyle ol şeytân

Bir rivâyetde nağl idi ol ber
Bir de buğday idi anı dirler

Aldı el-kışşa ol yemişlerden
Gitdi nezd-i Şafî'ye pek rüşen

- Uyğudan eyleyüp anı bîdâr
Hâli itdi hikâye ol dil-dâr
- [s. 25.] Ba'de itdi ekle çok ibrâm
Eyleyüp kendi eklini i'lâm
155. Buña Âdem qanâ'at eylemedi
Evvelâ ekle cür'et eylemedi
- Didi "şeytândır saña o gelen"
"İster ol Hâk'dan olmamız ahen"
- "Yiyemem ben Hudâ ki nehy itdi"
"İstedigiñ kadar sen ekl it di"
- Tuydı vaqtâ bu sözleri Havvâ
Bî-nihâyet Safî'ye kıldı ricâ
- Dil-i Âdem'de taşdı kılzüm-i ved
Kılmadı tâbı itmege anı red
160. Kerhen eñ soñra ol dañi yidi hayf
Yidi ammâ ki çü zamân didi hayf
- Ya'nî ol meyveyi yidikleri ân
Kıldılar şevbsiz hemân üryân
- [s. 26.] Der-'akab hil'at-i cinâmı Hudâ
Arkasından çıkardı vâ esefâ
- Berg-i cennetle neng ü şermenden,
Kıldılar ağlaşup da setr-i beden
- Vahy-i heybetle ser-nümâ olaraq,
Eyledi anları mu'âheze Hâk
165. Didiler "merhamet kıl âh bize!"
"Eyledik zulum biz bu nefsimize"
- Düşdiler zârî vü emâna hemân
İtdiler Hâk'a çok ricâ giryân
- Kıldılarsa ne rütbe istiğfâr
İtmedi 'afv anları Qahhâr
- Âhir ol Hâk-ı vâcibe'l-ibcâl
Rûy-ı arz üzre eyledi inzâl
-

- İndi arz-ı Serendîb'e Âdem
Cebel-i Nûd üzre bî-hem-dem
- 170.** İndi Havvâ da Cidde'ye o zamân
Çıkdı eflâke âh ile efgân
- [s. 27.] Âdem indikde rûy-ı gâbrâya
Çok zamân tevbe itdi Mevlâ'ya
- Hağ'dan itdi telakki-i kelimât
Mağfîret-cüy oldı öyle o zât
- Oldı maqbûl-i Hazret-i Ğaffâr
Tevbe kim eyliyordı leyl ü nehâr
- Geldi bir vahy-i Hağğ aña nâ-gâh
Şâd-mân oldı ol Şafiyu'llâh
- 175.** Mekke'ye 'azmini buyurdı Hudâ
O daği eyledi anı icrâ
- Gitdi ol cânibe Şafî vaqtâ
Buldı Havvâ'yı kıldı Hağğ'a şenâ
- Nâ'il-i vuşlat oldı ol iki cân
Oldı birlikde sâcid-i Sübhân
- Ṭurdılar böyle haylî gün orada
Emrine intizâr için orada
- [s. 28.] **Ķâbil ve Hâbil**
- [Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün]**
- Hağ Te'âlâ o Hudâ, ol keremi bî-pâyân
Diledi kim çok ola dehrde nesl-i insân
- 180.** İtdi fermânını İfâ anıñ Âdem şöyle
Oldı sâ'isi bu emriñ ṭutarak ol böyle:
- İtdi Havvâ'yı teğaşşî o Şafî-yi Raḥmân
Ṭuydı Havvâ daği bir haml-ı hafîfi ol ân
- Batn-ı evvelde bu hâl üzre toğup Havvâ'dan
Geldi Ķâbil ile bir tev'eme-i mâh-beden

Oldı şānī-i teğāşşiyede yine tev'emler
Ki o Hābil ile birlikde aña bir ḥ'āher

Batn-ı 'iştirinde bu tarz üzre kırk dane
Kız, oğul eyledi tevlīd o Ḥavvā Ana

185. Batn-ı dīgerde toğan bir kız ile bir erkek,
İzdivāc eyleme meşrū' idi Ḥaḫ'dan bī-şek

İtdi bu şer'ī Şafī Kābil ü Hābil'e beyān
Alalar yek-dīgerin ḥ'āherini böyle hemān

[s. 29.]

Kıskanup Hābil'i Kābil bu işde ḥayfā!
Eyledi ol iki kardaş birbiriyle ḡavḡā

Virmemek ḥ'āheri Kābil ki ol kurdı,
Kardaşı Hābil'i öldürdi nihāyet urdı

Bādī-i fi'l-i kıtāl oldı cihānda Kābil
Evvelā kardaşına olması ile kātīl

190. İtdi vaktā ki o Kābil bu fi'l-i ḥasedi
Oldı vālih ne yapa şimdi bu mürde cesedi

Emr-i Hādī'yle inüp ḥāke bir iki karga
Kābil'e karşı turup eylediler bir ḡavḡā

Biri öldürdi dīger kargayı, ḥāki kazarak
Eyledi defin o yerde anı şoñra el-ḥaḫ

Gördi bu ḥāl-i 'acībi o zamān kim Kābil
Didi efsūs u dirīḡ kendisine ol kātīl

İ'tirāf eyledi 'aczin o beşerlikde hemān
Zāḡı taḫlīd ile ḥāki kazarak itdi nihān

195. Görmedi fā'ide Kābil ki katlinden anıñ
Gördi göñlünde hem āşār-ı ḥazīniñ o qanıñ

[s. 30.]

Kendine eyledi bir ḥaylī 'itāb u tekdīr
Nādimetriyle olup ḥāline her-gāh nefīr

Vālid ü vālidesi eyledi andan nefret
Kaldı Kābil bu şüretle hemān pür-zücret

Vefāt-ı Âdem ü Ḥavvā

[Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün]

- [s. 31.] Beş sâl katl-i Hâbil'i geçdikde ol zamân,
Oldı cihândan Şafî-i bü'l-beşer nihân
- Sinni bulunca yüz otuzu Âdem'in o dem,
Togmuşdı oğlu Şît'i bu yıl içre bâ-quadem
200. 'Ömrü tokuz yüz otuza bâliğdi ol zamân
Kim oldı 'âzim ü vâşıl-ı Firdevs ü cinân
- Ĥîn-i vefâtıda Şafî kırk biñ nefer veled
Terk itdi zümre-i kâfir ü mü'min Şamed
- Aldı Şît oğlu da cesedini defn itdi bir
Küh-ı Ebî Kubeys'deki gâr içindedir
- Zâhir olunca Tûfân, Nûh ol peygamberiñ,
Aldı gemiye koydı tenin zât-ı enveriñ
- Tûfân, zâ'il oldığı dem aldı Nûh yine
Koydı getirdi kendisiniñ dâr-ı aşlına
- [s. 32.] 205. On şuhûf Âdem'e nâzil olmuşdı ol zamân
Kim dünyâda olurdu hayâta zeynter san
- Fevt-i Şafî'yi bir sâl geçdikde göçdi hem,
Ĥavvâ da gitdi dünyâdan uĤrâya bil o dem
- [s. 33.] **Ĥazret-i Şît 'Aleyhi's-selâm**
- Eyledi vaqtâ Şafî 'Adn iline i'tizâm
Oldı cihâna nebî Şît 'Aleyhi's-selâm
- Yüz ile yetmiş beşe geldi yaşı ol zamân
Oğlu Enoş oldı bu sâlde zîb-i cihan
- Sini tokuz yüz on ikiye çeker oldı ser
Ol daĤi Firdevs'e bu sâlde itdi güzër
210. Koydı ebeveyniniñ medfenine ol veled
Ĥazret-i Şît oldı ol yere karîn-i Şamed
- İrdi Enoş'uñ da yüz toĤsana sini o sâl,
Oldı o (Kîñân)ı da tâli'-i kevn-i melal
- Yaşdaki (Kîñân) yüz yetmiş kıldı vuşul,

Ƨođdı anıñ oğlı (Mehlā'il) i buldı Һuşul

Yüz otuz yaşına geldi bu kimse dağı
Oldı bu yılda vuķū'-yäfte fevt-i Şafī

[s. 34.]

Oldı da Mehlā'il'ın sini yüz altmış o dem
Ƨođdı anıñ oğlı Yared başdı cihāna Ƨadem

215.

Yared yüz altmış iki yaşda iken Ƨođdı Ber,
Ođlı anıñ da bu yılda adı Aĥnūĥ'dur

İsmine Aĥnūĥ da gerçi dinildi aña
Ĥazret-i İdrīs de nām-ı dīger Şānyā

[s. 35.]

Ĥazret-i İdrīs 'Aleyhi's-selām

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

Meb'ūs olup ol Ĥazret-i İdrīs Ĥaĥ'dan 'āleme
Nāzil otuz şuĥf oldı hem Allāh'dan ol ekreme

Sini yüz altmış beş iken dünyāda ol peyĥamberiñ
Pīrāyesi oğlı (Metuşelaĥ) oldı dehr-i ĥamberiñ

Bu ođlınuñ da sini yüz altmış beşe geldikde bir
Ferzendi Ƨođdı kim o maĥdūmuñ da (Lāmek) isimdir

220.

Lāmek de yüz seksen yaşındayken Ƨođup Nūĥ Nebī
Mū'ciz-nümā-yı 'ālem oldı dehrde ĥurşīd gibi

İdrīs Peyĥamberdir eñ evvel yazan ĥāme ile
Evvel diken ol zātđır eşvāb ile ĥaftān bile

Sırr-ı semāvīye anı mażhar ki itmişdi Ĥudā
Hem üç yüz altmış beş yaşında oldı ol eflāk-cā

Ya'nī bu sinde zinde ĥāliyle anı luĥf-ı ilāĥ
Ref' eyledi Me'vā-yı 'aliyyine ol bī-cāy-gāĥ

[s. 36.]

Ĥazret-i Nūĥ 'Aleyhi's-selām

[Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün]

Ƨıldı vaĥtā ki Ĥudā-yı 'ālī
İdrīs'i rāfi'-i cāy-ı 'ālī

225.

Cümle insānlar ol dem azdı

- Tâbi'-i emr-i ilâhî azdı
Şapdılar hayf dalâle anlar
Azalup râh-ı ilâhî añlar
Yapdılar el ile birçok ma'būd
Tapdılar anlara ol kavm-i 'anūd
Ved ü Nesr ismi ile çok eşnām
Hem Yeğüş ile Ye'ûk ol ecsām
Bunlara 'âbid olup nev'-i beşer
İ'tikâd eyledi ma'būd anlar
- 230.** "Gitmiyorlar ne için doğru yola"
"Acabâ bunda ne hikmetler ola?"
- [s. 37.] Diyerek nâzır-ı fermân idi Nüh
Kâdire hâzır-ı fermân idi Nüh
Hak'dan encâm gelüp emr-i metîn
İtdi meb'ûş olarak dâ'vet-i dîn
Aşmadı kimse kulağ sözlerine
Aldılar dürlü belâ gözlerine
Söylediyse ne kadar ol Hâzret
O kadar eyledi anlar nefret
- 235.** Anı ta'zîbe devâm eylediler
Yapdılar her ne merâm eylediler
Nüh ki nevhâ vü âhı itdi
'Arz-ı der-gâh-ı ilâhî itdi
Didi "Yâ Râb! Gice gündüz da'vet,"
"İderim kavmimi eyle rahmet"
"Virmedi fâ'ide aşlâ ba'sim"
"Olmadı müşmir-i ılgâ bahşim"
"Da'vetim başka netice virmez"
"Küfrü imhâya elim de irmez"
- [s. 38.] **240.** "Pa[r]mağıla tıkadılar güşü"
"Söyledim haylî kelâm-ı hoşı"

“Örtdiler başlarını şevb ile”
“Görmemekçün beni bir lahzâ bile”

“Bî‘ate kibr idiyorlar hayfâ”
“İdiyorlar uluña cevr ü cefâ”

“İderim da‘vete ikdâm yine”
“Gelmez İmâna ol aqvâm yine”

İtdi vaqtâ buni ‘arz-ı Rahmân
Oldı anlar da belâya erzân

245. Ni‘am-ı Hakk’ı idüp Nuh Enbiyâ
İtdi bir haylî naşîhat icrâ

Diñleyen olmadı nuş u pendi
Söyledi Nuh Hudâ’ya şimdi

“Oldılar bunlar ilâhî kâfir”
“Saña ‘işyân idiyorlar vâfir”

[s. 39.] “Dilerim cümlesini sen maḥv it!”
“almasun dehrde bir ten maḥv it!”

Bed-du‘â eyledi kâfirler için
Oldılar berzede-i ahr bütün

[s. 40.] **Tûfân**

250. Şâdır oldu kim o emr-i ahhâr
Maḥv ola dehrde avm-i küffâr

Bir gemi yapmayı emr itdi Hudâ,
Nuh’una eyledi ifhâm-ı belâ

Başladı yapmaya keştîyi hemân
Uşdılar başına avmi o zamân

İtdiler bî-‘aded istihzâlar
azret-i Nuh buna şabr eyler

Gördiler kim gemiyi yapmada ol
Buldılar keştîye girmeklige yol

255. Oraya bevl ider oldu anlar
Oldılar böyle edebsizlik ider

- [s. 41.] Uğradı kavim bir hâl âfetine
Oldı dü-çâr uyuz 'illetine
- [s. 41.] Mübtelâ oldı aña hepsi hemân
İtdiler âh ile feryâd u figân
- Yine olmuşdı uyuz bir kimse
O gürûhdan adı mechûl kimse!
- Düşdi yâhud anı atdı dîgeri
Oldı âlûde aña pây u seri
260. Çıkdı şoñra oradan oldı iyi
Atladı hepsi görüp de bu şeyi
- Cümlesi üste, başa sürmek ile
Pâk itdiler o keştîyi bile
- İtdi bu hâlete anlar hayret
Bilmedi hayf anı bir hikmet
- Yine küfr üzre iderler ısrâr
Ġazâb-ı Hakk'a olurlar düçâr
- "Hani evvelce idi peygamber!"
"Şimdi olmuş bakıñız bir dülger"
265. Diyerek eylediler istihzâ
Oldılar cümlesi küfrân gūyâ
- [s. 42.] Didi kim Nûh o kâfirler için:
"Gülerim ben de size şoñra bütün"
- "Gelecek âfet-i Qahhâr size"
"Qahr idüp bakmayacağ nâleñize"
- Tâm bulduğda bu sözler ol ân
Mây-i tennürdan oldı cüşân
- Geldi şu yolda o emir Nûh'a
O Nebî'ye, o ferişte-rûha
270. "Ġarğa düçâr olandan alma!"
"Hem de küffâr olandan alma!"
- Almadı Nûh da qopdı Tûfân
Çıkdı deryâya inerken bârân

Çift olmak üzere her cinsden
Nûh aldı hayvân u insândan

Bindi yetmiş beş er olmuşdı tamâm,
Gemiye, müslim olan buldı selâm

[s. 43.]

Çıpladı çünkü şehâb-ı zulmet,
Cihet-i erba'ayı pür-dehşet

275.

Yağdı ol rütbe ki bārân-ı belâ
Şanki Tûfân'a garîk oldu semâ

Veled-i Nûh ki Ken'an'dı adı
O ki âb-ı ecele çok şuşadı

Pedere kaçdı itâ'atden ol
Oldı hayf ehl-i dâlâletden ol

Babası söyledi "Oğlum! Gitme,"
"Reh-i nâr-ı fitneye râğbet itme!"

Yâm "Hıfz, eyleyecek bir bâğa,"
"Giderim, ya çıkarım bir tağa,"

280.

Didi "Ben böyle necâta irerim"
"Ya ki deryâ-yı belâyâ girerim"

Didi vaqtâ ki o, mevc-i hâ'il
Veled ü vâlide oldu hâ'il

İtdi ol mevc kapup Yâm'ı garîk
Anı mağrûklara itdi refîk

[s. 44.]

Yüzmeye başladı keştî yemde
Tağ gibi tağalar üzere hem de

İtdi bārân-ı felekden cereyân,
Çeşme-i arzda itdi feverân

285.

Gezdi kırk gün o sefine şöyle
Rüy-ı bahır üzere dem-â-dem böyle

Oldı mağrûk o ehl-i küfrân
Oldılar çünkü bu hâle şâyân

Didi Allâh ki arzâ "Şuyu yut!"

- Didi Allâh semâya “Şuyu tut!”
- Şuyunu tutmaya bed' itdi semâ
Başladı hâk daği yutmaya mâ
- Gitdi Tûfân-ı belâ-yı tuğyân
Mü'minîn eyledi Hâk'â şükran
- 290.** Bitdi vaqtâ ki şular keştide
Turdı re's-i cebel-i Cûdî'de
- [s. 45.] Kıldı fermân Hudâ-yı Raḥmân
Karaya çıkmasını Nûḥ'ıñ o ân
- Çıkdılar ol gemiden Nûḥ ile kavm
Pek selâmetle yer eyler idi nevm
- Bādî-i yâd-ı belâ olmak için,
Halka 'ibret için 'âlemde bütün,
- Turdı bir ḥaylî zamânlar böyle,
Cebel-i Cûdî'de keştî öyle
- 295.** Elli yaşında rivâyet olunur
Bi'seti böyle hikâyet olunur
- Yaşı altı yüz idi ol demler,
Ki zuhûr eyledi Tûfân'dan eşer
- Üç yüz elli sene soñra eyvâh
Nûḥ'ıñ rûḥını aldı Allâh
- Ârzü kıldı Hudâ-yı 'âlem
Nesl-i Nûḥ'dan ide tekşîr-i âdem
- [s. 46.] Dinilir Nûḥ'a ikinci Âdem
Oldı bu nâmı da zîb-i 'âlem
- 300.** Sâm, Hâm, Yâfeş adıyla var idi
Mü'min-i Hâk o Nebî'niñ veledi
- Türedi nesl-i beşer bunlardan
Aldı 'âlem daği fer bunlardan
- (Birinci kısmıñ soñı)**
- ✻ ✻ ✻

A HISTORY OF THE PROPHETS IN VERSE: ŞEVKET GAVSÎ'S HISTORY OF THE PROPHETS

 Ramazan ÇELİK^a

Extended Abstract

The books known as *kıyas-ı enbiya* or the history of prophets generally describe the creation of the universe, the life stories of the prophets starting from the first human being and the first prophet Hz. Adam to the last prophet Hz. Muhammad (peace be upon him) and the exemplary events that happened to their people. The aim of these works is for people to take lessons from the events narrated and to turn away from evil and towards good. Some books written in this genre include the lives of all the prophets mentioned in the *Qur'an*, while others tell the stories of one or a few prophets such as Prophet Yusuf, Prophet Suleiman, and Prophet Moses. Wahb b. Munabih (d. 110/728) was the first author to write a work in the genre of short stories. The authors who wrote the first independent works in this field were Kisâî (d. 189/805) and Sa'lâbî (d. 1035). Later works on the history of the prophets are translations or summaries of the works of these two authors.

In addition to Arabic and Persian short stories, Turkish verse and prose short stories were also written. Taking its source directly from the Holy *Qur'an* and fed by hadiths, holy books and elements of oral culture, the genre of short stories of the Prophets has been one of the most important sources of Turkish Islamic literature. The first known Turkish work in this genre was written by Rabgûzî Nâsiruddîn (d. after 710/1310) under the title *Kıyasü'l-enbiyâ*. After this first work written in prose in Khwarezm Turkish, Ali Şir Nevâyî's (d. 906/1501) *Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ*, also written in Eastern Turkish, draws attention. Apart from these works, many short stories in verse/novel form were written in Turkish literature. Most of them are translations of the works of Kisâî and Sa'lebî, and there are many Turkish short stories in libraries, whose author, translator, and author are known or

^a Asst. Prof., Erciyes University, ramazancelik129@gmail.com

unknown. In addition to detached works in this field, there are also examples in which qisas al-anbiya are narrated in a part of the work in masnavis or divans. Most of the qisas al-anbiya written in our classical literature are in prose. The oldest Turkish *Kısas-ı Enbiyâ* written in verse belongs to the 16th century poet Hindî Mahmûd (d. after 987/1579?). During the Abdulhamit II and Constitutional Monarchy Periods, between the years 1315/1898-1338/1920, there is an increase in the number of works related to the kısas-ı enbiya genre in our literature. One of the Turkish works written in this period is Şevket Gavsî's *History of The Prophets in Verse*.

The work was printed in Istanbul in 1313/1896 at Istepan Printing House in Ottoman Turkish and Arabic alphabet. In the work, the first part of which is available for now, the stories of the prophets from Hz. Adam to Hz. Hud are told under 11 headings, starting from the creation of the universe. The 301 couplet work, which begins with a verse about the besmele, is written in the form of mesnevi verse and in aruz meter. The work, which continues with sections of tawhid, naat, çehar-yar and eulogy to Sultan Hamid in accordance with the tradition of classical literature, is 46 pages long. At the beginning of the work, the poet Gavsî Bey states that he took the Hilve author Hâqânî Mehmed Bey (d. 1015/1606) as an example, that he wrote his work with the intention of being a means to be remembered with good deeds as Hâqânî did, and that he thought to write a chapter for each prophet. However, since the other chapters mentioned by the artist are not available in the libraries, we have no information about the rest of the work except for the first chapter.

In the *History of The Prophets in Verse*, the classical masnavi tradition continues to a great extent. The first five couplets titled Bed'-i kelâm are a section in the form of a besmele-nâme (1-5). The next eight couplets are a poem of tawhid (6-13). The following nine couplets are na't for the Prophet (pbuh) (14-22), followed by three couplets of çehar-yâr na't (23-25). The next ten couplets are a eulogy to Sultan Abdulhamit (26-35). In the fourteen couplets following the eulogy, the reason for the writing of the work is emphasized (36-49). The section of Munajat differs from the classical order in the masnavi tradition. In the fourteen couplets titled Intibah, the poet expresses his helplessness, flaws and sins and seeks forgiveness from God Almighty (50-63). In one couplet in the section, the poet uses the pseudonym Gavsî. The main subject starts from the 64th couplet. Each of the 11 headings in the manzum is devoted to a particular subject or a parable of a prophet.

In general, a clear, understandable style and sincere language are used in the work. Although some couplets include ornate, artistic expressions typical of

the Servet-i Fünun Period, it can be said that a clear and simple expression is preferred throughout the work. A plain language and style in the couplets with paraphrased narration, and artistic expression in the sections with dense adjectives draw attention. There are also couplets with Arabic and Persian phrases. Although *fe'ilâtun fe'ilâtun fe'ilun* pattern of the bahr al-rammel is used throughout the work, different patterns of the aruz meter are included.

In this study, the first part of Dâniş-zâde Şevket Gavsî's *History of The Prophets in Verse*, which is mentioned in the sources but there is no study about it, is analyzed in terms of form and content, the translated text of the work is given, and it is aimed to bring it to the literature.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Kısas-i Enbiya, Şevket Gavsî, Poem, Masnavi.

Peer-review: External, Independent.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Author Contributions:

Concept: RÇ; **Conceptualization:** RÇ; **Literature Search:** RÇ; **Data Collection:** -; **Data Processing:** -; **Analysis:** -; **Writing – original draft:** RÇ; **Writing – review & editing:** RÇ.

3. Ethics approval:

Not applicable.

4. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

